

Тадқиқот **uz**

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 19
31 август

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 19-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
3-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
19-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-3**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
19-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-3**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 19-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 август 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 39 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиши йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга баршиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, очимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фарғона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажида Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Сахифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

ТАРИХ САҲИФАЛАРИДАГИ ИЗЛАНИШЛАР

1. Sadullayeva Zebiniso Fayzullayevna	
RIYO ATAMASINING INSON MA'NAVIYATIGA TA'SIRI.....	7
2. Tillayeva Sanobar Shermamatovna	
BUYUK SARKarda VA DAVLAT ARBOBI AMIR TEMURNING SIYOSIY FAOLIYATINING UMUMIY TA'LIM MAKTABLARI DASTURIDA YORITILISHI.....	9
3. Maxkamov Maxim	
O'ZBEKISTONDAGI IKKITA ISKANDARIYA HAQIDA	11
4. Raimova Barnoxon, Djuma-Axunovna	
AMIR TEMUR TUZUKLARIDA KOMIL INSON FAZILATLARI HAQIDA.....	13
5. Yusupova Mahliyo Esanovna	
BOBURIYLAR SULOLASI: XUMOYUN MIRZO HAQIDA	15
6. Maksetov Furkat Azatovich	
MIZDAXQAN ESTELIGININ' № 2 MA'HALLESINDEGI GU'LALSHILIQ USTAXANASI	17
7. Abduzohirov Ravshan Hamdamovich, Turapova Mayram Axmat qizi	
O'ZBEKLARDA BOLA TARBIYASI VA OILAVIY MUNOSABATLAR MASALASINI O'RGANILISHI TARIXSHUNOSLIGI	19
8. Xolmurodova Zumrad Murotovna	
O'ZBEK XALQINING ETNIK SHAKLLANISHI	25
9. Ahmedova Nazokat O'lmasovna	
TARIX DARSLARIDA O'QUVCHILAR TARIXIY TASAVVURINI SHAKLLANTIRISH USULLARI.....	27
10. Ashurova Navruza Raxmatullayevna	
TARIX FANINI O'QITISH	29
11. Bobojonova Marhabo Baxshulloyevna	
TARIX DARSLARINI TASHKIL ETISH.....	31
12. Fayzullayev Kamoliddin, Rahimboyeva Gulxumor Rustamovna	
TARIX FANIDAN ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARIDAN SAMARALI FOYDALANISH	33
13. Maxmaraimova Surayyo Tog'aymuratovna	
TARIX FANINI O'QITISHDA RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBALARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.....	35
14. Roziqova Dilbar Sodiqovna	
TARIX DARSLARINI TASHKIL ETISHDA KOMPYUTER TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	37

ТАРИХ САҲИФАЛАРИДАГИ ИЗЛАНИШЛАР

RIYO ATAMASINING INSON MA'NAVIYATIGA TA'SIRI

*Sadullayeva Zebiniso Fayzullayevna
O'zbekiston Xalqaro Islom Akademiyasi talabasi
Telefon: +998978303043
zebiniso.sadilloeva@mail.ru*

Annontatsiya: Ushbu maqolada har bir mo'min-musulmon banda ehtiyyot bo'lishi lozim bo'lган hamda bashariyat mutbalo bo'ladigan ma'naviy xastaliklar hisoblanmish rivoj to'g'risida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Riyokorlik, shirk, amal, ixlos, niyat, ibodat, gunoh.

Har bir musulmon hazir bo'lishi lozim bo'lган qalbning xavfli kasalliklaridan biri riyodir. "Riyo" atamasi arabcha "ru'yat" (ko'rish) so'zidan olingan bo'lib, lug'aviy jihatdan ko'z bilan ko'rish, nazar solish va "odamlar ko'rsin" degan ma'nolarni anglatadi. Riyo uchun oxirgi ma'no ko'proq xosdir. Bu bizning "xo'jako'rsinga amal qilish" demakdir. Riyo ixlosning ziddi bo'lib, boshqalar ko'rsin-bilsin degan maqsadda qilingan amaldir. Riyo – ish va harakatlarni ko'rsatish, bir yaxshilik yoki amalni Allohning roziligi uchun emas, balki, insonlarning maqtovi uchun qilishdir. Bu harakatlarni qilgan inson riyokor deyiladi. Riyo qalbni qoraytiruvchi illat sanaladi. "Vasiyyat" asarining muallifi shunday yozadi: "Riyo amalni bekor etuvchi, o'ldiruvchi zahardir". Riyo bandalarning ibodat va yaxshiliklarini odamlarga oshkor etib, buning evaziga ehtirom, maqtov, boylik, mol-dunyo va martaba kutishdir. Hofiz ibn Hajar Asqaloniy aytadi: "Riyo bu – odamlar ko'rishlari va sohibini maqtashlari uchun toatni oshkor qilmoqlidir". Imom G'azzoliy esa riyoni: "Yaxshi xislatlarni ko'rsatish orqali odamlar qalbidan o'rin olish" deya ta'riflaydi". Hasan Basriy rahimahulloh esa: "Riyoning asl mohiyati maqtovni yaxshi ko'rishdir", deydi. Tahonaviy riyoni quyidagicha izohlaydi: "Riyo yaxshilikni boshqalar ko'rishlari uchun qilishdir. Unda xolis niyat va ixlos bo'lmaydi". Riyo insonni halokatga yetaklovchi kasallik, dunyo va oxirat ziyonkorligiga olib boruvchi balodir. U tuban xislat. Chunki, riyo shirkning bir ko'rinishi, bir turidir. Shirk esa qosh bilan qovoqning orasida turadigan, ko'pchilik odamlar farqlab ololmay qoladigan ofatdir. Ibn Lubaydadan rivoyat qilinadi: "Rasulolloh alayhissalom." Sizlardagi eng xavfsiraydigan narsam maxfiy shirkdir", dedilar. Shunda sahabalar: "Ey Allohning Rasuli, maxfiy shirk nima?", deb so'adilar. U zot : "Bu riyodir" deb javob berdilar. Demak, quyidagi hadis orqali bilishimiz lozimki, riyo islomda gunohi kabiralarning eng yomoni – shirkka dalolat qilar ekan. Shirk bashar qalbini parchalovchi omildir. Chunki, shirk tufayli Robblik haqqi egasidan boshqaga nisbat beriladi. Bandalik unga loyiq bo'lмаган zotga izhor qilinadi. Shuning uchun ham riyo insonni Alloh taolo nazaridan tushiradi. Abu Hurayra (r.a) dan rivoyat qilinadi: "Rasulolloh alayhissalom dedilar: "Alloh taboraka va taolo : " Men sherikka eng behojatman Zotman. Kim bir amal qilsa-yu, unda men bilan mendan boshqani sherik etsa, uni ham, sherik qilishini ham tark eturman", dedi. (Muslim rivoyati). Bu yerda amalda riyokorlik qilish shirkka tenglashtirilmoqda. Shuning o'zidan riyokorlik qanchalar yomon narsa ekanini bilib olsak bo'ladi. Qur'on karimda o'z amali ila xolis Alloh roziligini istamagan riyokorlar halokatga uchrashini bayon qiluvchi ochiq – oydin dalillar kelgan. Alloh taolo Baqara surasida marhamat qiladi: "Ey mo'minlar, molini odamlarga ko'rsatish uchun beradigan, Alloha va oxirat kuniga ishonmaydigan kimsaga o'xshab, bergen sadaqalaringizni minnat va ozor bilan yo'qqa chiqarmang. Zero, uning (riyokorning) misoli xuddi bir ustini chang-tuproq qoplab olgan silliq toshga o'xshaydiki, unga sharros quygan yomg'ir tekkanda, qattiq-silliq toshligicha qoldirgay. Undan (riyokor) munofiqlar yaxshi amallar qildik, deb hisoblaydilar, ammo qiyomat kunida topgan va sarflagan dunyolaridan hech narsaga ega bo'lmaydilar. Alloh kofirlarni hidoyat qilmas". Ya'ni ushbu oyatda Alloh

taolo ehson qilib orqasidan minnat qiladigan yoki xo'jako'rsinga ehson qiladigan kimsalarning oxiratdagi ahvoli haqida xabar berib, garchi ular "qilgan ehsonlarimiz sababli jannatga erishamiz", deb xomtama bo'lsalar-da, ularning qilgan ehsonlarini minnat va riyo bo'roni uchirib-yondirib ketishi aniq ekanini uqtiradi.

Binobarin, o'zini taqvodor ko'rsatgan kishi(riyokor) takabburlik qilayotgan kishiga o'xshaydi. Ikkovi ham boshqa odamlardan afzalligini ko'z-ko'z qiladi. Ularning farqi biri dinda, biri dunyoda. Alloh taolo o'z oyati karimasida marhamat qilib aytadi:" Bas, kim Parvardigoriga ro'baro' bo'lishdan umidvor bo'lsa, u holda yaxshi amal qilsin va Parvardigoriga bandalik qilishda biror kimsani sherik qilmasin!"(Qahf surasi, 110-oyat). Abdulloh ibn Abbos (r.a) oyatning so'nggi qismini:"Ya'ni, o'z amali bilan riyo qilmasin!", deya tafsir qilganlar. Alloh taolo Ma'un surasida marhamat qiladi." Bir namozxonlarga vayl bo'lsinki, ular namozlarini unutuvchilardir. Ular riyo qiladiganlardir"(4-6-oyatlar). Namoz o'qisayu, namozning haqiqatini unutsa, yomonlik, ig'vo, bo'hton, yolg'onchilik, buzg'unchilik va boshqa razolatlardan qaytmasa, unday kishi riyokor, munofiq bo'ladi. Odamlarning ko'zini bo'yash, ular huzurida obro' topish, o'zini dindor qilib ko'rsatish uchun namoz o'qigan bo'ladi. Abu Sa'd ibn Abu Fazola Ansoriy (r.a) dan rivoyat qilinadi: „Nabiy (s.a.v) dedilar: "Agar Alloh taolo odamlarni hech shubhasiz kun- Qiyomat kuni jamlasa, bir jarchi jar solib, „Kim Alloh uchun qilgan amalida biror narsani sherik qilgan bo'lsa, uning savobini Allohdan boshqa ya'ni o'sha sherik qilgan narsasidan talab qilsin, chunki Alloh taolo o'ziga biror narsani sherik qilinishidan behojat Zotdir", deb nido qiladi.(Imom Termiziyy). Bu yerdan riyo barcha amallarni xabata qilishini bilib olsak bo'ladi. Jundub ibn Abdulloh (r.a) dan rivoyat qilinadi: Nabiy (s.a.v) marhamat qilib dedilar: "Kim eshittirsa (sum'a uchun amal qilsa), Alloh uni eshittiradi. Kimki ko'z-ko'z qilsa, Alloh uni ko'z-ko'z qiladi". Xattobiyy yuqoridagi hadisni sharhlab, „Kimki, odamlar ko'rib, eshitishlarini iroda qilgan holda ixlossiz amal qilsa, niyatiga yarasha jazolanadi. Ya'ni Alloh uni fosh qilib, sharmanda qiladi. Ichidagi berkitayotgan maqsadini zohir qilib qo'yadi", deganlar. Fuzayl ibn Iyos : " Amalning eng afzali mafiyrog'idir, shaytondan eng ko'p himoyalangani esa riyodan uzoqroq bo'lganidir", deb ta'kidlaganlar. Amallarning eng manfaatlisi uning maxfiy bo'lganidir. Chunki, ibodatni maxfiy qilishda ixlos va riyodan saqlanish foydasi bordir. Haqiqiy muxlis gunohlarni qanday yashirsa, savobli amallarini ham shunday berkitadigan kishidir. Hotim ibn Asom aytadi: „ Munofiq kimsa dunyodan nimadir olsa, hirs (ochko'zlik) bilan oladi, man qilsa (ya'ni, yordam so'rovchiga yordam bermasa), qalbidagi shak tufayli man qiladi, bordiyu infoq-ehson qilsa, riyo uchun qiladi. Mo'min esa dunyodan nimadir olsa, xavf bilan oladi, (ushlab turmoqchi bo'lsa), sunnat bilan uni qo'lida tutib turadi va (infoq qilsa) toatda xolis bo'lib infoq qiladi". Abu Sulaymon Doroniyl: Banda barcha ishlarida ixlosni lozim tutsa, vasvasa va riyo unit ark etadi", deb aytadi. Vasvasa insonlarni yo'lidan ozdiradi, riyo esa amallarni zoe qiladi. Ko'riniib turibdiki, insonni adashtiruvchi va halokatga boshlovchi har qanday narsaning davosi ixlosdir. Bu degani ixlos dinning yarmi degani emas, balki, ixlos dinning hammasidir. Makhul aytadi: " Qaysi bir banda qirq kun davomida riyodan saqlanib, ixlos bilan Allohgaga toat-ibodatda bo'lsa, uning qalbidan hikmat chashmalari tiliga oqib chiqqusidir".

Xulosa qilib aytganda, riyo bizning hayotimizda qanchalik o'mashib olganini, undan omonda bo'lgan bandaning esa qalbida xolislik, amallarida Allohning rizosini borligining zohirini ko'rishimiz mumkin. Ahlulloh bandalarning zohidlik maqomiga yetishishi toatda istiqomat ila bo'ladi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Imom Hafiz Shamssuddin Zahabiy „Kaboir”. Toshkent „Movarounnahr”, 2004.
2. Imom Sha'roniy. „Ibodat va Zikr ahliga tavsiyalar.” Toshkent „Istiqlol”, 2006
3. Shayx Muhammadsodiq Muhammadyusuf. „Ruhiy tarbiya” 1-juz, „Poklanish”. Toshkent . 2014.
4. Imom Abu Homid Muhammad ibn Muhammad al-G'azzoliy „Ihyou ulumid-din”. Toshkent „Movarounnahr”, 2006.

**BUYUK SARKARDA VA DAVLAT ARBOBI AMIR TEMURNING SIYOSIY
FAOLIYATINING UMUMIY TA'LIM MAKTABLARI DASTURIDA YORITILISHI**

*Tillayeva Sanobar Shermamatovna,
Samarqand viloyati Kattaqo'rg'on tumani
43- umum ta'lif maktabi tarix fani o'qituvchisi
Telefon: +99893 344 15 77
sanobartillayeva14@gmail.com*

*"Bizning mamlakatimizdagidek boy tarixi,
bobolarimizdek buyuk allomalari hech qayerda yo'q"*
Sh. Mirziyoyev.
"A. Temur bizning faxrimiz, iftixorimiz, g'ururimiz."
O'zbekiston Respublikasi Birinchi
Prezidenti I.Karimov.

Annotatsiya: Maqolada buyuk sarkardaning hayotiga oid izchillik tamoyiliga asoslangan siyosiy faoliyati yoritilgan bo'lib , ham diniy, ham dunyoviy bilimlari o'z ifodasini topgan. A. Temurning davlat boshqaruvidagi adolatliligi xususida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Taymur, dorug'a, nog'ora, tug', moddiylik, globallashuv, aqliy kamolot, tuzuklar, ziyraklik.

1336-yil 9-aprelda Kesh (Shahrisabz) shahri yaqinidagi Xo'jailg'or qishlog'ida yashovchi Chig'atoy ulusining beklaridan bo'lgan Amir Tarag'ay oilasida o'g'il tug'iladi. Amir Tarag'ay chaqaloqni Shayx Shamsiddin Kulol huzuriga olib boradi. Bu paytda shayx Qur'on o'qib o'tirgan ekan. Suralardan birida "Taymur" so'zi uchraydi va Shayx go'dakning nomini Temur qo'yishni buyuradi.

U kishining to'liq ismlari " Amir Temur ibn Amir Tarag'ay ibn Amir Barqul". Otasi Amir Tarag'ay Barlos urug'ining oqsoqollaridan bo'lib, ajdodlari Kesh va Nasaf viloyatida o'z mulklariga ega bo'lgan va bu yurtda hokimlik qilgan. Onasi Takina xotun Kesh yurtining obruli beka (bek og'a)laridan hisoblangan.

Temurning ilk yoshligidan diniy va dunyoviy bilimga qiziqqan, ayniqsa tarix, ilmu nujumni puxta egallagan, islam ahkomlariga etiqodi baland komil inson sifatida shakllanib borganlar. O'z davrining mashhur ilm va tariqat bilimlari sohiblari bo'lgan shaxs Amir Kulol, Abu Bakr Tayobodiy, Sayyid Baraka singari zoti muboraklar unga ustozlik qilganlar.

Yosh Temur bolalikdan sog'lom, baquvvat, dovyurak bo'lib o'sgan, otda yurishni yaxshi ko'rigan. Maxsus murabbiylar nazorati ostida yoshlikdan chavandozlik, ovchilik, kamondan o'q uzish, qilichbozlik singari harbiy mashq va o'yinlar bilan mashg'ul bo'lgan. Amir Temur tabiatan og'ir, bosiq, teran fikrli, idrokli hamda nihoyatda ziyrak, kishilardagi qobiliyat, fazilat, ayniqsa, samimiyatni tezda fahmlab oladigan inson bo'lgan. U o'z atrofiga sadoqatli odamlarni to'play olish, ularni boshqara olish qobiliyatiga ega bo'lgan.

Uning atrofiga bolalikdagi do'stlari va maktabdoshlari to'planishib, birgalikda mashq qilar, musobaqalarda ishtirot etishar, asta sekin navkar bo'lishib, harbiy guruhga birlashib shakllana borishardi. Bu guruh orasida Abbas Bahodir, Jahonshohbek, Qimori Iroq, Sulaymonshohbek, Sayfuddinbek va boshqalar bo'lgan.

"O'z qudratimni saqlash uchun men bi qo'limda adolat shamini va ikkinchi qo'libda beg'arazlik shamini tutib, har ikki sham bilan butun umr bo'yi o'z yo'limni yoritib yurdim. Barcha ishlarimda anashu adolat qoidalariga rioya qildim", deb yozgan edi "Temur tuzuklari"da.

Sohibqiron Amir Temur yashagan zamon daholarga muhtoj edi davr Amir Temurdek dahoni shakllantirdi, Sohibqiron esa davrni o'zgartirdi, binobarin, ulug' bobomizning zimmasiga insoniyatni feudal botqoqliklar girdobidan taraqqiyotningkeng va tekis yo'liga olib chiqishlik bag'oyat sharafli vazifa yuklatilgan edi.

O'zining ilk harbiy faoliyatini Amir Temur qo'l ostidagi navkarlari bilan ayrim viloyat amirlariga xizmat qilishdan boshlagan. Ularning o'zaro kurashlarida qatnashib, jasorat ko'rsatgan va janglarda chiniqqan. Harbiy mahorat bilan va oliyimmalik Amir Temurning shuhratini oshirib uning dong'i butun Qashqadaryo vodiysi, xususan , Kesh viloyatiga yoyilgan.

Amir Temur Chig'atoy xonlaridan Qazag'onning nabirasi Amir Husayinning singlisi Uljoy Turkon Og'oga uylanishi tufayli Amit Temur bilan Balx hokimi Amir Husayin o'rtaida ittifoq yuzaga keladi.

Mo'g'uliston hukmdori Tug'luq Temurxon qo'shoni 1359-yilda Xo'jand yaqinida Sirdaryoni kechib o'tib, Sirdaryo va Amudaryo o'rtaсидаги yerlarni kata qarshiliksiz bosib oldi.

Amir Temurning amakisi-Kesh viloyatining hukmdori Amir Xoji Barlos Xuroson tomonga ochadi. 24 yoshli Amir Temur esa boshqacha yo'l tutadi. Temur o'z yurtini mo'g'ullar tajovvuzigan himoya qilish uchun ko'p o'ylab, Tug'luq Temurning huzuriga borishga qatiy ahd qildi. Natijada u Tug'luq Temurning yorlig'I bilan kesh viloyatining dorug'asi (hokimi) etib tayinlandi.

Shu tariqa Amir Temur siyosiy kurash maydoniga kirib keldi. Keyinchalik, o'zining bu xatti-harakatini Temurbek aholini mo'g'ullar tomonidan talon-taroj etishdan himoya qilishning yagona yo'li puxta o'ylangan reja yuz ming kishilik qo'shindan kuchli deb izohladi. Jamiyat ozodlik va taraqqiyotga bo'lgan manfaatlarini o'zida mujassam etgan xaloskorga, yetakchiga mushtoq edi. Taqdir taqozosi bilan Amir Temur ana shunday xaloskor va yetakchi sifatida maydonga chiqdi Sohibqiron dahosi yo'lchi yulduz kabi charaqlab, bizni doimo oliy janoblik va bunyodkorlikka chorlaydi! Bu dunyoda xalqimiz, millatimiz, O'zbekistonimiz bor ekan, Amir Temur nomi barhayot. 1370-yilning bahorida Amir Temur butun qo'shinlari bilan kuchli raqib- Balx hukmdori Amir Husaynga qarshi yo'lga chiqadi. Qo'shin Termiz yaqinidagi Biyo qishlog'iga yetganida uning huzuriga taniqli ulamolardan Sayyid Baraka tashrif buyuradi. Sayyid Baraka Amir Temur faoliyatini qullab- quvvatlab, unga Oliy hokimiyat ramzi nog'ora bilan bayroq tortiq qilib, uning buyuk kelajagidan bashorat qiladi. Chunki nog'ora bilan bayroq musulmonlar odatiga ko'ra, toj- taxt ramzi bo'lib, uni oliy martabali ruhoniyning qo'lidan olish tez orada uning toj-taxt va saltanat egasi bo'lishiga ishora edi. Amir Temur 1370-yil iyul oyida Samarqandda kata qurultoy chaqirdi. Qurultoyda markaziy davlat tizimini shakllantirish va qo'shin tuzish masalalari muhokama etiladi. Samarqand davlat poytaxti etib e'lon qilindi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'zbekiston tarixi qisqacha ma'lumotlar. Toshkent "Sharq" 2000-yil 95- bet.
2. Bolalar ensiklopediyasi. Toshkent Davlat ilmiy nashriyoti 2014-yil 38-39-bet.
3. "Temur tuzuklari" Toshkent "Sharq" 2017-yil 42-45-bet.
4. "Sohibqironni anglash" Husan Ibrohimov. Toshkent "Fan va texnalogiya" 2014-yil 3-5-bet.
5. Internetuz.edu.

O'ZBEKISTONDAGI IKKITA ISKANDARIYA HAQIDA

Maxkamov Maxmud
Surxondaryo viloyati Muzrabot tumani
47- umumiy o'rta ta'lif maktabi tarix-huquq fani o'qituvchisi
Tel.: +998942684920

Annotatsiya: Ushbu maqolada Iskandariyaning o'zi, balki shaharlarning aniqlanishi nozik muammodir, uni hal qilish uchun Kaspiy dengizidan Hindistongacha cho'zilgan mintaqaning barcha parametrlarini hisobga olgan holda filologiya, tarixiy geografiya va arxeologiya sohalarida qo'shimcha yondashuvlar va bilimlarning uyg'unligi talab etilishi haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: Aleksandr, Iskandar, imperiya, Esxata Aleksandr, Evropaning boshqa bosqinchilaridan farqli o'laroq, muslimon an'analarida sharaflı o'rın egallaydi. Nega aynan u?

Iskandar O'rta Osiyoga kirishi bilanoq uning siyosiy kuchi va mafkurasi mahalliy aristokratiyani hokimiyatning yuqori jabhalariga qo'shilishga yo'naltira boshladi. Bu aralash nikohlarning, shu jumladan Roksannaga uylanishning ma'nosi edi. Boshqa tomondan, Axemen imperiyasini vayron qilgan Iskandar Bobilda vafot etdi. Shunday qilib, u nafaqat Osiyoda vafot etdi, balki o'z ismini o'z tashviqoti uchun ishlatgan mahalliy merosxo'rlarni ham qoldirdi. Ammo eng asosiysi, Rim Iskandarining urf-odati keyingi davrda barcha mintaqalarda tarjima qilingan bo'lib, unda haqiqiy tafsilotlar deyarli yo'qolgan va Sharq mo'jizalari ertaklari bilan boyitilgan epik voqeaga yo'l qo'yilgan. Uning affsonaviy qiyofasi tabiiy ravishda Yaqin Sharq konteksti bilan birlashtirilgan. O'rta Osiyo tarixi jarayoniga aralashuvi madaniyat sohasida, xususan, yunon ikonografiyasining zardushtiylik va buddizmga kiritilishi, yunon alifbosining joriy etilishi va "G'arb" g'oyalarining uzatilishida muhim rol o'ynadi. Bu ta'sir erta o'rta asrlarga qadar sezilib turdi va faqat 8-asrda arablar tomonidan bosib olinishi natijasida yo'qoldi. Shu bilan birga, Iskandar Zulkarnayn (Ikki shoxli) haqidagi afsonalar tufayli O'rta Osiyoda Iskandar imperiyasining xotirasi saqlanib qoldi va islomlashtirilgandan so'ng o'ziga xos "xotira joylari" va ibodat ibodatxonalariga aylantirildi. Bundan tashqari, O'rta Osiyoda odamlar o'zlarini yunonlarning to'g'ridan-to'g'ri avlodlari deb biladigan ko'plab joylar mavjud. Bugungi kunda ushbu xalq spektakllari mintaqa mamlakatlarining madaniy landshaftining mozaikasining bir qismi deb hisoblanishi mumkin.

O'zbekistonda ikkita Iskandariya bor edi: biri So'g'diyonada, Sherabaddaryoda (Oksian deb atalgan), ikkinchisi "ichki" skifiyada, Zomin mintaqasida ("Esxata" yoki "Ekstremal"). Shu bilan birga, Demodamusning Aleksandrning vorisi bo'lgan Antiox I vakili sifatida faoliyati miloddan avvalgi IV asr oxirida qoldirilgan. Markaziy Osiyoda ancha barqaror izlar. Shuning uchun, Antioxiya I davrida chegara daryolarida Tarmita (Termiz) Antioxiyasi va ehtimol Skif Antioxiyasi kabi bir qancha shaharlarning barpo etilishini ko'rishimiz mumkin. Bu oxirgi Antioxiya ko'pincha Sirdaryoning narigi tomonidagi Skifyada mahalliylashtirilgan bo'lib, uni Zayaksart Antioxi deb ataydi (qadimgi yunonlar orasida bunday nom yo'q edi) va uni Toshkent vohasidagi Kanka aholi punkti bilan noto'g'ri aniqlashgan (keyingi davrda Kanka Kangyui ko'chmanchi konfederatsiyasining poytaxti bo'ladi). Agar biz Ustrushana So'g'diyonaga emas, balki "ichki" Sksifiyaga to'g'ri keladigan boshqa farazni qabul qilsak, unda bu skif Antioxiyasini Sirdaryodan oldin, masalan, Xojandda qurish mumkin edi. Iskandar tomonidan qo'lga olingan mashhur toshlarga kelsak, ularning identifikatsiyasi uzoq vaqtidan beri behisob faraz va munozaralar mavzusi bo'lib kelgan. Shaharlarning nomlarini tahlil qilgan barcha tadqiqotlarimizga ko'ra, ushbu toshlarning barchasi So'g'diyonaning janubida Hisor va Kugitangtau tizmalarining ikkala tomonida joylashgan. Manbalarda ham qoyalarning nomlarida, ham Aleksandrning muxoliflari nomlarida juda ko'p chalkashliklar mavjud, ularning faoliyat sohasi, odatda, bizga noma'lum bo'lib qolmoqda. Ushbu sonda asosiy kamchilik bu toshlarga to'plangan qo'shinlarni har doim qurolli guruqlar boshida nafaqat isyonchilarni emas, balki o'z armiyalariga ega bo'lgan mahalliy hokimlar olib borgan. Ehtimol, bular Maroqandda hukmronlik qilgan So'g'diyona vohasining boshida turgan viloyat giparxlari edi. Shuning uchun, mening fikrimcha, Parkentda gubernatori Xorien qoyasi Surxondaryoning yuqori qismida bo'lishi kerak edi Lekin matnlarni yangi o'qish bizga gipotezani yaratishga imkon berdi, unga ko'ra Aleksandr Xorien bilan ikki marta uchrashdi: 328 yilda sodir bo'lgan qoyasini suratga olish paytida, ya'ni boshqa jinslarni suratga olishdan ancha oldin va keyin, bir yil o'tgach, 327 yilda o'sha Xorian o'z poytaxtida

Iskandarni qabul qildi. Oksiananing gubernatori Arimazning qoyasi Sherabaddaryoning yuqori qismida joylashgan bo'lishi kerak edi (u Horien qoyasi qulaganidan ko'p vaqt o'tmay, o'sha 328 yilning bahorida qo'lga olingan). Nihoyat, Qashqadaryo havzasi ichida Nautaki-Kish hokimi (Shahrisabz viloyati) Sisimitra qoyasi joylashgan edi.

Bizning tadqiqtalarimiz bir nechta aholi punktlarini aniqlashni taklif qilish imkonini berdi: 1) Xorian tog 'jinslari uchun: Sinay yaqinidagi Qirgiz tepaligi (O'zbekistonning Denov shahridan 22 km shimoli-g'arbda, Axamidlar kulolchiligi topilgan); 2) Arimaza qoyasi uchun - Temir darvozani Kugitangtaning sharqiy yonbag'ridagi qal'alar bilan jihozlangan (ular ichiga Uzundaru qal'asi ham kiradi) va Machaidaryo daryosi va Derbent qishlog'ining shimolidagi darada (bu yerda Ahamoniylar sopollari topilgan); 3) Sisimitra qoyasi uchun bugungi kunda qabul qilingan qarorlardan biri Akrobd qishlog'i yaqinidagi (O'zbekistonning Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlari chegarasida) joylashgan Kapkagli-Auzi tog'idir, bu erda bir necha yo'llarning chorrahasi bor, bu Shahrisabzga to'g'ridanto'g'ri chiqish imkoniyatini beradi; hozirda XIX asrning eski pochta stantsiyasining vayronalari bor, ular toshli toshlardan qurilgan (bu Kapkagli-Ouzi tog 'tizmasi juda katta va kashf qilish, afsuski, ushbu harbiy qismlarni himoya qilgan so'g'd askarlari qoldirgan izlarni ochib berishga imkon bermadi). Va nihoyat, eng ajoyib joylardan biri bu Gazaba shahridir, u erda Aleksandr 327 yil bahorida qo'shinlari sovuq tufayli katta yo'qotishlarga duchor bo'lganida ketishi kerak edi.Uning joylashgan joyi Khorien poytaxtiga to'g'ri kelishi kerak, u Qiziltepa posyolkasida joylashgan bo'lishi mumkin (Surxondaryo viloyati Denov shahridan 28 km janubi-g'arbda), uning hajmi va joylashishi tufayli muhim maqomga ega. Aynan o'sha erda Aleksandr Roksanani (u bundan bir yil oldin Qirgizistondagi Xoren qoyasida suratga olgan) ko'rgan va u erda ko'plab tadqiqtchilar makedoniyaliklar, yunonlar, baqtriyaliklar va so'g'diyalar o'rtasida bir vaqtning o'zida ko'plab to'ylar o'tkaziladigan joyni belgilashga harakat qilishgan. So'g'diyonani zabit etishni yakunlab, Hindistonga yo'l ochdi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Asqarov A. O'zbekiston tarixi (eng qadimgi davrlardan eramizning V asrigacha) 115-119, 148-191 b. 3. Asqarov A. O'zbekiston xalqlajи tarixi. I - jild. T. 1992 y.
2. Axmedov B. O'zbekiston xalqlari tarixi manbalari. T., 0'qituvchi», 1991 y.
3. Karimov SH.. SHamsiddinov R. Vatan tarixi. T.1997 y., 6.Kvint Kurtsiy Ruf. Istoriya A. Makedonskogo.M. 1963

AMIR TEMUR TUZUKLARIDA KOMIL INSON FAZILATLARI HAQIDA

*Raimova Barnoxon, Djuma-Axunovna
Andijon shahar 42-umumta'lim maktabi
tarix fani o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolamda, bobomiz Amir Temur o'z davrida davlat boshqaruvida insoniy fazilatlarga tayangan holda boshqargan. Hozirgi kunda ham komil inson tushunhalarini diniy tomonlama yoritib, ayтиб o'tish zarur. Bu maqola bilan komillik, insoniy fazilatlarga juda ko'plab misollar keltirish mumkin. Amir Temur odillikka alohida e'tibor bergen.

Kalit so'zlar: komillik, haqgo'ylik, kechirimlik, odillik, sodiqlik, vafo

Amir Temur o'z saltanatini boshqarishda o'z komilligiga quyidagilardan foydalangan:

«Yuz ming otliq askar qila olmagan ishni bir to'g'ri tadbir bilan amalga oshirish mumkin».

«Zolimlardan mazlumlar haqqini oldim. Zolimlar yetkazgan ashyoviy va jismoniy zararlarni isbotlaganimdan keyin, ularni shariatga muvofiq odamlar o'rtaida muhokama qildim va bir gunohkorning o'rniga boshqasiga jabr-zulm o'tkazmadim».

«Kimki birovning molini zo'rlik bilan tortib olgan bo'lsa, mazlumning molini zolimdan qaytarib olib, egasiga topshirsinlar. Agar kimda-kim tish sindirsa, ko'zini ko'r qilsa, quloq va burun kessa, sharob ichsa, zino qilsa, devondagi shariat qozisi yoki ahdos qozisiga olib borib topshirsinlar».

Quyidagi tuzuklarda Amir Temurning kechirimli xislatlari namoyon bo'lgan. Buni u boshqalardan ham talab qilgan. Kechirimli bo'lish inson uchun eng yaxshi fazilat sanaladi:

«Menga yomonlik qilib, boshim uzra shamshir ko'tarib, ishimga ko'p ziyon yetkazganlarni ham, iltijo bilan tavba-tazarru qilib kelgach, hurmatlab yomon qilmishlarini xotiramdan o'chirdim. Martabalarini oshirdim. Ular bilan muomalada shunday yo'l tutdimki, agar xotiralarida menga nisbatan shuhbayu qo'rquv bo'lsa, unut bo'lardi».

«Menga hasad qilib, o'ldirishga qasd qilgan kishilarga shunchalik sovg'a-in'omlar berib, muruvvatuhu ehson ko'rsatdimki, bu yaxshiliklarni ko'rib, xijolat teriga g'arq bo'ldilar. Hamisha mening roziligidimni olib ish tutgan do'stlarim oldimga panoh tilab kelganlarida, ularni o'zimning taxtu davlatimga sherik qilib, hech qachon ulardan mol-mulk va tirikchilik ashyolarini ayamadim».

«Hech kimdan o'ch olish payida bo'lmadim. Tuzimni totib, menga yomonlik qilganlarni parvardigori olamga topshirdim...»

«Agar dushmaning bosh urib panohingga kelsa, rahm qilib yaxshilik va muruvvat ko'rsat».

Amir Temurning do'stlik haqidagi pandu-nasihatlari ham hali-hanuz biz uchun ibratdir.

«Sodiq va vafodor do'st ulkim, o'z do'stidan ranjimaydi, do'stining dushmanini o'z dushmani deb biladi. Agar kerak bo'lsa, do'sti uchun jonini ham ayamaydi».

Amir Temurning umr bo'yи obodonchilik, qurilish ishlariga katta ahamiyat bergenligi, kambag'alparvarligini uning quyidagi o'gitlaridan ham bilish mumkin:

«Kimki biron sahroni obod qilsa, yoki koriz qursa yo biror bog' ko'kartirsa, yoxud biror xarob bo'lib yotgan yerni obod qilsa, birinchi yili undan hech narsa olmasinlar, uchinchi yili qonun-qoidaga muvofiq xiroj yig'sinlar».

«Katta-kichik har bir shahar, har bir qishloqda masjid, madrasa va xonaqohlar bino qilsinlar, faqiru miskinlarga langarxona solsinlar, kasallar uchun shifoxona qurdirsinlar va ularda ishslash uchun tabiblar tayinlasinlar...».

Amir Temurning quyidagi so'zları asrlar osha xalqimizning asl farzandlarini el-yurt, Vatan haqida qayg'urishga chorlab keldi:

«Millatning dardlariga darmon bo'lmoq vazifangizdir. Zaiflarni ko'ring, yo'qsillarni boylar zulmiga tashlamang. Adolat va ozodlik dasturingiz, rahbaringiz bo'lsin». Bu jumlalarda Amir Temur ma'naviyati jamul-jam bo'lga bo'lsa ne ajab.

Yurtimiz mustaqilligining dastlabki qadamlarida Yurtboshimiz hamda ilm-fan, san'at va adabiyot namoyondalari tomonidan ulug' sarkarda bobomiz Amir Temur shaxsiga bo'lga hurmat va e'tibor qayta tiklanib zohiriya va botiniy jihatdanadolatli ma'naviy qiyofa va muhit yuzaga keldi. Mamlakatimizda juda ko'plab joylar: ko'chalar, xiyobonlar, istirohatbog'lari, maktablar, qishloqlar, fermer xo'jaliklari, harbiy o'quv dargohlari va boshqalar Amir Temur nomi bilan ataldi. Amir Temur sharafiga sport musobaqlari va bayram tadbirlari o'tkazilib kelinmoqda. Temur va Temuriylar davridagi ilm-fan taraqqiyoti, madaniyat va maorif sarchashmalarini chuqr

o`rganish va shu asosda mustaqil davlatimiz yoshlarini vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, bugun ayniqsa muhim ahamiyat kasb etayotir. Zeroki, buyuk davlat arbobi, xalqimiz madaniyati va ma`naviyati taraqqiyotining benazir qomisi bo`lgan Amir Temur bobomizning ijtimoiy-siyosiy merosini o`rganish va uni barcha-barchaning ma`naviy mulkiga aylantirish ehtiyoji ortib bormoqda. Qadimiylar Turon zaminning buyuk farzandi Temur tarix sahnasiga kelgach, qariyb bir yarim asrlik mo`g`ullar hukmronligi va feudal tarqoqlikka barham berib, o`zining qudratli imperiyasini vujudga keltirdi. Uning davlati ijtimoiy-siyosiy jarayonda juda tez ko`zga tashlandi. Eng muhimi osoyishtalik o`rnatalib katta sarhadda yangi bir rivojlanish davri boshlandi. Temur davlati tarixiga butun jahon jiddiy e`tibor berayotganligining sababi ham shundadir. Savdosoti, dehqonchilik, hunarmandchilik umuman hamma soha jadal rivojlanib, xalqaro miqiyosga ko`tarildi. Sohibqironning sa`yi-harakati tufayli buyuk ipak yo`li yo`nalishining Turon zamin tomon burilib, uning sarhadlaridan o`tishi bu borada ayniqsa muhim ahamiyat kasb etdi. Amir Temurning porloq hayoti, serqirra faoliyati, suronli yurishlari bayonini yuzlab kitoblar, risolalarga sig`dirib bo`lmaydi. Bular hali tarixiy izlanishlarning ihtiidosidir.

Bu jihatdan O`zbekistonda 1968 yili akademik I.M. Mo'minovning "Amir Temurning O'rta Osiyo tarixida tutgan o'rni va roli" risolasining nashr etilishi muhim voqeа bo'ldi. Risola Temur shaxsiga biryoqlamali qarashlarga qarshi yozilgan ilmiy asar sifatidagi dastlabki urinish edi. Lekin bu qadam Moskvadagi yuqori idoralar va matbuot organlari tomonidan qoralandi va asar muallifi benihoya aziyatlar chekdi.

O`zbekistonning mustaqillikka erishuvni, eski mafkura siquvidan qutulish, tariximizga to`g`ri munosabatda bo`lish imkonini yaratdi. So`nggi yillarda Amir Temur va uning davrini o`rganishga bag`ishlangan qator manbalar, kitoblar, jumladan, Bo`riboy Ahmedovning Amir Temur haqidagi katta roman-xronikasi nashr etildi. O`zbekiston Prezidentining farmoni bilan 1996 yil - Amir Temur yili deb e`lon etilishi va bu sana jahon miqyosida nishonlanishi Amir Temur nomi oqlanib, o`zbek xalqiga butunlay qaytganiga yorqin dalildir.

BOBURIYLAR SULOLASI: XUMOYUN MIRZO HAQIDA

*Yusupova Mahliyo Esanovna.
Buxoro shahar 35-umumiy
o'rta ta'lim maktabi tarix fani o'qituvchisi.
muhammadmahmudovich@mail.ru
Telefon: 998 (91) 4075811*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarixda muhim o'r'in egallagan Boburiylar sulolasi vakillaridan Xumoyun Mirzo haqida ma'lumotlar beriladi. Uning jasur sarkarda, saxiy qalbli, o'tkir zehnli, shirin so'zli, chuqur bilimli, yuqori madaniyatli, shijoatli va olivjanob bo'lganligi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: imperiya, sarkarda, inqiroz, Xumoyun, zina, haram, riyoziyot, ilmul-handasa, ilmul-nujum.

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR

Zahiriddin Muhammad Bobur 1483-yil 14-fevralda Andijonda, sohibqiron Amir Temurning beshinchi avlodni bo'lmish Farg'ona mulkining hukmdori Sulton Umarshayx Mirzo oilasida dunyoga keldi. Bobur Mirzoning onasi Qutlug' Nigor xonim Toshkent xoni Yunusxonning qizi bo'lib, u Chingizzonning 15- avlodni hisoblanardi. Qutlug' Nigor xonimdan Xonzoda Begim (1478) va Bobur Mirzo tug'ilganlar.

Zahiriddin Muhammad Bobur (1483-1530) buyuk sarkarda, iste'dodli shoir, tarixchi va zakovatli olimdir. U inqirozga yuz tutgan temuriylar davlatini saqlab qolish va mustahkamlash uchun uzoq va qattiq kurash olib bordi. Biroq tarixiy sharoit bunga imkon bermagach, u Afg'onistonni, keyinchalik Hindistonni egallab oldi va katta imperiyani vujudga keltirdi. U asos solgan imperiya Afg'oniston va Hindistoning siyosiy-iqtisodiy va madaniy taraqqiyotida o'chmas iz qoldirdi. Bobur asos solgan davlat Hindistoning Angliya tomonidan bosib olinishida qadar yashadi.

Tarixiy manbalarning guvohlik berishicha Boburshohdan to'rtta o'g'il qolgan: Muhammad Xumoyun Mirzo, Kamron Mirzo, Hindol Mirzo va Askariy Mirzo.

XUMOYUN MIRZO

Xumoyun (baxtli, omadli) Mirzo Boburshohning to'ng'ich o'g'li bo'lib, "Akbarnoma"da aytishicha, 1508 yilning 5 aprelida Kobulda tug'ilgan. Uning onasi Mohim Begim Hirot sulton Husayn Mirzo (Boyqaro) ning qarindoshlaridan edi.

Xumoyun bolaligidan turkiy, arabiy, forsiy tillarni yaxshi o'rgangan va bu tillarda yoza olgan. Yoshligidanoq otasi Boburshoh yonida yurib uning davlatni boshqarish usuli va qo'l ostidagilarga muomalasini yaxshi o'rganib olgan. 20 yoshida Badaxshon hukmdori etib tayinlandi. Otasi Hindistonga yurish boshlaganda uning o'ng qo'li bo'lgan. Otasining zamonasida muzaffar sarkarda bo'lib yetishdi.

Xumoyun ukalariga nisbatan juda mehribon, xushmuomala bo'lgan, ammo ularning bunga javoblari boshqacha bo'lgan. U bir necha bor ukalarini avf etgan. Xumoyun inson sifatida sodiq do'st, dono rahbar, maftunkor hamsuhbat, saxiy qalbli va yuqori madaniyatli bo'lsa ham, lekin bu xislatlar shoh sifatida uning fazilatlarini qoniqarli tarzda to'ldira olmas edi. Uning ana shu fazilatlaridan g'arazli maqsadlarda foydalangan ukalari va ularga hamfikr bo'lgan saroy fitnachilar, qolaversa, Boburshoh saroyida xizmat qilib uning ichki sir-asrorlaridan xabardor bo'lib olgan makkor Shershoh Sur ustalik bilan foydalandi.

Shershoh o'gay ona zulmidan to Hind imperatori darajasigacha bo'lgan yo'lni bosib o'tadi. Yoshligida uning ismi Faridxon bo'lgan. Hayot qiyinchiliklari natijasida unda qat'iylik va kuchlilik, maqsadga intilish paydo bo'ladi.

1530 yilda Bobur vafot etgach, uning o'rniga Xumoyun o'tiradi. U jangler bilan ovora bo'lib yurgan paytda, Shershoh uning mulki hisobiga o'z yerlarini kengaytirib, mustahkamlab bordi. Tezda Bengalni o'z mulkiga qo'shib oldi. Natijada u g'alabaga erishadi. 1540 yilda Xumoyun ustidan g'alabaga erishdi va uni Hindistondan quvib chiqardi.

Xumoyun Shershoh tomonidan mag'lubiyatga uchragandan so'ng, Eron shohi Tahmasp unga hurmat va ehtirom ko'rsatdi. Xumoyun shu yerda turib Hindiston va Afg'onistonda bo'layotgan voqealarni kuzatib bordi,

Eron shohi Tahmasp yordamida 1555-yilning iyun oyida 15 yildan so'ng Xumoyun yana Dehliga yurish qilib, uni raqiblardan tortib oldi. Toju taxtni qayta qo'lga kiritgach, Xumoyun o'z faoliyatini sultanat ishlarini butunlay qayta qurishga va harbiy tizimni yanada takomillashtirishga bag'ishladi. O'g'li Akbarni Panjobga hokim qilib, Bayramxonni esa unga maslahatchi etib tayinladi. Ammo sultanat taxtiga uzoq o'tirish unga nasib qilmadi. Lekin Xumoyunnnig kuni bitgandek edi. Tarixi farishta kitobida hayotining oxirgi soatlari shunday tasvirlanadi: U o'z kutubxonasidan tushib ketayotgan da azon tovushini eshitadi. Zinaga o'tirib, u ham azonni ichida qaytara boshlaydi, so'ng hassasiga tayanib o'rnidan tura boshlaydi. Shu payt hassa toyib ketib Xumoyun yuqilib tushadi. Xizmatkorlar uni haramga olib o'tishadi, lekin tabiblar hech nima qila olishmaydi. Xumoyun Mirzo 1556 yil 26 yanvarda 51 yoshda hayotdan ko'z yumadi.

Xumoyun otasi Boburning Qobuldagi saroyida tarbiyalandi, harbiy va siyosiy bilimlarni o'rgandi. Shu bilan birga turk, fors tillarini chuqur o'zlashtirdi. Ilmul-handasa, ilmul-nujumni o'rgandi, shoir va olim bo'lib yetishdi. Riyoziyotda mohir bo'ldi. Bosh paytlarini kitob o'qishga va olimlar suhbatiga bag'ishladi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

- 1.Z.M.Bobur. "Boburnoma"
- 2.M.Nuritdinov. "Boburiylar sulolasi" T.,1994,
- 3.G'.Sotimov. "Boburiyzodalar" T.,2003.

MIZDAXQAN ESTELIGININ' № 2 MA'HA'LLESINDEGI GU'LALSHILIQ
USTAXANASI

*Maksetov Furkat Azatovich
Qaraqalpaq ma'mleketlik universiteti, PhD doktorant
Telefon : + 998977873543*

Аннотация: Мақалада Миздахкан археологиялық комплексиниң №2 мәхәллесиндеғи археологиялық қазылыштар нәтийжесинде анықланған гүлалшылық устаханаларының жайласыў өзгешеликтери анализ кылынады.

Гилт сөздер: Миздахкан, мәхәлле, гүлалшылық, устахана

Аннотация: Мақалада Миздахкан археологик мажмуасидаги №2 маҳалласидаги археологик қазишмалар натижасида аниқланған кулалчилик устохоналарининг жойлашиш хусусиятлари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: Миздахкан, маҳалла, кулалчилик, устохона

Tariyxtin' eske tu'siriwleri, xaliqtin', u'l kemizdin', ma'mleketimiz jerindegi haqiqiy tariyxti tiklew milliy o'zlikti an'lawdin', milliy isenimdi tiklew ha'm rawajlandırıw jolında og'ada ullı orın tutadı. Sonday aq respublikamızda jaylasqan Mizdaxqan esteligin alıp qarag'anımızda ol b.e.sh. V a'sirlerde payda bolg'an, gu'llegen ha'm onda adamlar XVI a'sirlerge shekem jasag'anlıq'in bilemiz. A'miwdar'yanın' suwinin' ag'isının' o'zgeriwi menen ol qala adamlar ta'repinen taslanıp ketilgen. Biraqta qalanın' qoyimshılıq'i taslanbastan, og'an adamlar o'lilerin jerlew ha'zirgi ku'nge shekem dawam etpekte.

Jergilikli arxeologlar ta'repinen u'sh jıl dawamında qazıp izertlewler na'tiyjesinde bul ma'ha'lle tolıq qazılıp ilimiyl juwmaqlar islengen. Mizdaxqan esteliginin № 2 ma'ha'llesinin jobası to'rt mu'yeshli. Onın' tu'sliktegi ta'repi 47 metr, shıg'is ta'repi 25 metr, arqa tarepi 46 metr ha'm batis ta'repi 27 metr uzınlıqqa iye. Ulıwma maydanı 1209 metr kvadrat. Onın' to'rt ta'repinen ko'sheler o'tedi. Ma'ha'lle u'lken gu'lalshılıq ustaxanası ha'm 8 xojalıq u'ylerinen ibarat.

№2 Ma'ha'llenin' №1 ma'ha'lle menen aralıq'i 3-4 metrden qashiqliqtag'i ko'sheden ibarat. №2 Ma'ha'llenin' № 1 o'jiresi ma'ha'llenin' arqa-shıg'is bo'liminde jaylasqan. Ol poldin' qa'ddine shekem ashıldı. Onın' iyelegen maydanı 9,6x4,85 metr. Arqadag'i diywalının' uzınlığı 1 8,2 metr. Onın' tamam bolg'an jerinde esiktin' orni bar. Onın' eni 1,34 metr. Esiktin' batis ta'repinde qumbız bar. Esiktin' qubla, qubla-shıg'is ta'repinde №1 qumbız jaylasqan. O'jirenin' tu'sliktegi diywalının' uzınlığı 10,4 metr. Shıg'ıstag'i diywalının' uzınlığı 4,85 metr. Batis ta'repte diywali bolmag'an. Diywallarının' qalın'lig'i 45-55 santimet. Olar paxsadan qurılıg'an ha'm topan sibaw menen sibalg'an. Diywalının' saqlang'an biyikligi 1,5 metr. U'stingi qatlamanın son' qum qatlamı bar. Onın' qalın'lig'i 30-120 santimet. Gu'lal siniqları tabilmadi. Ol qatlamanın pa'ste gu'lal taslandıları qatlamı bar. Olar gu'lal idislərinin' siniqları edi. Gu'lal idislərinin' siniqları tiykarınan ku'l ren'degi siniqlar edi. Haywannın' su'yekleri de ushirasadi. Aynanın' siniqları, ren'li gu'lal idislərinin' siniqları ha'm bronzadan islengen tiyin bar. Qatlamanın' qalın'lig'i 30-120 santimet. Qatlam qumbızdan baslanıp shıg'isqa qaray qalın'lasadi.

Joqarg'i kamera menen 11 tesik arqası baylanıсады. Olardin' diametri 8-11 cantimet. Ortasında 2 tesik, a'trapında 9 tesik ha'r 30-45 cantimet jaylasqan. Joqarg'i bo'liminin' diamteri 192 cantimet. Joqarg'i bo'liminin' awzinin' eni 50 cantimet ha'm biyikligi 56 cantimet. Diywalının' qalın'lig'i 42-52 cantimet. Joqarg'i bo'limide topan sibaw menen sibalg'an. Pesh qam gerbisherden qurılıg'an. Olardin' razmeri 23x23x4 cantimet.

Ekinshi pech joqarida jazılıg'annın' qubla-shıg'isında jaylasqan. Onın' tek pa'ski bo'limi saqlang'an. Ol 1,5 metr ken'likti iyeleydi. Ol 1,5 metr biyiklikte saqlang'an. Ha'r 30-40 cantimetre jaylasqan joqarg'i kamera menen baylanisatug'ın 10 tesigi saqlang'an. Kameranın' awzi shıg'is ta'repten bolg'an. Onın' eni 50 cantimet ha'm biyikligi 60 cantimet. Onın' ishinen taslandı, gu'lal idislərinin' siniqları ha'm gu'lal idislərinin' qaqbag'i tabildi. Onda arab tilindegi jazıw ha'm mo'rdin' orni bar.

Ha'wlinin' tu'slik-shıg'is bo'liminde u'sh qumbız jaylasqan. Olardin' № 3 qumbızdin' joqarg'i bo'liminin' awzi № 4 o'jireden shıqqan. Onın' razmeri 115x115x100 santimet. Onın' u'sti qam gerbisher menen o'rilgen.

№3 qumbız ha'wlinin' tu'slik-shıg'is bo'liminde jaylasqan. U'stingi bo'lmesinin' diametri

155 santimetr. Biyikligi 1 m. Onin' shetine jaqın ha'r 25-42 sm aralıqtan pa'ski kamera menen baylanısqan. Diametri 10 santimetr 8 tesik bar. Oraylıq bo'liminde tag'ı 6 tesik bar. Pa'ski bo'lmenin' bastırmamasının' qalın'lig'ı 60-80 santimetr. Diywalları qam gerbishten saling'an ha'm topan sibaw menen sibalg'an. Onin' qalın'lig'ı 70 santimetr. Onin' u'stingi betinen 6 tesik islegen. Diametri 15 santimetr. Olar bir-birinen 35-40 santimetr qashıqlıqta jaylasqan. U'stingi betinin' qalın'lig'ı 40 santimetr. Qizdiratug'in kamera eki yaruslı. Onin' awzi arqa-batistan. Ol 62 ha'm 40 sm awızg'a iye. Pa'ski kameranın' tu'bi 170 santimetr pa'ste jaylasqan. Kameranın' planı do'n'gelek ta'rızlı. Diametri 90-110 cm. Pa'ski bo'lmenin' tekshesinin' eni 65 santimetr. Pa'ski kameranın' eni 160 santimetr. Kamera yarıı shen'ber şformasında bastırılıg'an. Onin' biyikligi 155 sm. Onin' qalın'lig'ı 24-40 santimetr.

Bul qumbızdin' batisında tag'ı bir № 4 qumbız bar. Onin' saqlang'an bo'liminde joqargı' bo'lmesi 1,7 metr ken'likke iye. Onin' 6 tesigi saqlang'an. Diametri 12 santimetr. Pa'ski bo'lmenin' ot jag'atug'in awzi arqadan. Onin' diametri 120x90 santimetr. Onin' qaptalında 50 santimetr ken'likte gu'lal idislärin qoyıp pisiretug'in orın bar. Usı orındı qosa esaplag'anda bo'lmenin' ken'ligi 170 santimetr. O'jirenin' biyikligi 145 santimetr. Bastırmanın' qalın'lig'ı 24 santimetr.

Bul qumbızdin' arqa ta'repinde № 5 qumbız ashıldı. Ol eki kameralı ha'm u'sh yaruslı. Onin' joqargı' bo'lmesinin' awzi № 4 o'jirenin' ishinde. Onin' awzının' ken'ligi 1,8 metr. Ku'ydiretug'in o'jirenin' diametri 1,9 metr. Onin' biyikligi 1,15 metr. Bastırmاسının' qalın'lig'ı 24-60 santimetr. Segiz tesigi bar. Ol shen'ber baylap ha'r 30-34 santimetr islegen. Tesiginin' diametri 10 santimetr. Oraylıq bo'liminde u'lken tesik bar. Onin' diametri 42 santimetr. Kameranın' ortasında do'n'gelek ta'rızlı ornalasqan 9, onin' ishinde 6 ha'm oraylıq bo'liminde 2 tesik bar. Olardin' diametri 8-12 santimetr. Onin' tesiklerinin' u'stinde birewinde gu'lal qaqpaq bar. Onda mo'rdin' izi ha'm bes juldız sizilg'an.

№ 5 qumbız arqa ha'm batis ta'repinen qalın'lig'ı 39 santimetr diywal menen qorshalg'an. Onin' shig'is ta'repinde № 4 o'jirenin' diywali ha'm tu'slik ta'repinde № 3 qumbız jaylasqan. O'jirenin'-maydanshanın' arqa diywali-3,6 metr, batis-3,6 metr, tu'sligi 1,8 metr, shig'isi 3,1 metr. Olar qumbız benen bir waqitta qurılıg'an. Onin' saqlang'an biyikligi 70-80 santimetr. Bul o'jire kiriw esigi shig'is ta'repinde jaylasqan.

№ 6 qumbız ha'wlinin' arqa-batis bo'liminde qurılıg'an. Ol tolıq ashıldı. Onin' u'stingi bo'lmesinin' diametri 1,6 metr ha'm biyikligi 1 metr. Onin' tu'binde 12 tesigi bar. Olardıq 8 ha'r 38-42 santimetr jaylasqan. Olardin' diametri 10-15 santimetr. Qumbızdin' diywaliının' qalın'lig'ı 45 santimetr. Onin' awzının' biyikligi 65 santimetr ha'm eni 45 santimetr. Pa'ski kameranın' eni 1,8 metr. Onin' batis bo'liminde tekshe ta'rızlı islengen biyiklik bar. Onin' eni 0,5 metr. Biyikligi 60 santimetr. Uliwma kameranın' biyikligi 1,9 metr. Bastırmanın' qalın'lig'ı 22-50 santimetr. Bul kameranın' awzi shig'is ta'repenten. Onin' razmeri 50-54 santimetr. Qumbız qam gerbishişlerden saling'an. Ko'lemi 20-25x20-23x3-5 santimetr. Diywalları topan sibaw menen sibalg'an.

Solay etip Mizdaxqan esteliginin' № 2 ma'ha'llesinde to'rt ustaxana jayları,jeti qumbız, u'lken ha'wli ha'm u'sh xojaliqtın' u'yleri bar edi. Ma'ha'llenin' qalg'an bo'liminde qala xalqının' segiz xojalıq'ı jasaytug'in u'yleri bolg'an. Olar tiykarinan eki o'jireden baslap bes o'jire ha'm ha'wliden ibarat edi. Olarda gu'lal idislärin islew menen bir basshisı, jeti gu'lalshi ustalar, olardin' sha'kirtleri, eki xizmetker, eki qosimsha jumisshilar ha'm eki gu'lal idislärin satiwshi, uliwma 25 adamday jumis penen ta'miylengen. Tag'ida gu'lal idislärin islew menen qatar terilerdi iyelegen ha'm nan jawg'anlıq'ı belgili.

A'debiyatlar

1. Туребеков М. Раскопки жилого массива гончаров средневекового Миздахкана. Археология Приаралья, вып. VI. Нукус, 2003.
2. Туребеков М. Раскопки квартала гончаров Миздахкана в 1988 г. Материалы XIII –ой Научно теоретической конференции. Нукус, 1989.
3. Кыдырниязов М-Ш. Материальная культура городов Хорезма XIII-XIV вв. Нукус, 1989

O'ZBEKLARDA BOLA TARBIYASI VA OILAVIY MUNOSABATLAR MASALASINI O'RGANILISHI TARIXSHUNOSLIGI

Abduzohirov Ravshan Hamdamovich

Magistr. Mirzo Ulug'bek nomidagi

O'zbekiston Milliy Universiteti Tarix fakulteti

E-mail – ravshan_abduzohirov93@mail.ru

Telefon: +998904447120.

Turapova Mayram Axmat qizi

Mirzo Ulug'bek nomidagi

O'zbekiston Milliy Universiteti

Tarix fakulteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada o'zbeklarda bola tarbiyasi va oilaviy munosabatlar masalasini o'rganilishi tarixshunosligi yoritib berilgan. Mazkur ilmiy maqolada XIX-asr oxiri XXI asr boshlarigacha bo'lgan davrda o'zbeklarning bola tarbiyasi va oilaviy munosabatlarini o'rgangan tadqiqotchilar asarlari tahliliy jihatdan aks etgan. Ilmiy maqola o'zbeklarni bola tarbiyasi va oilaviy munosabatlarini o'rjanuvchi yoshlar, tadqiqotchilar va qiziquvchilar uchun qo'shimcha ma'lumot bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: tarbiya, oilaviy munosabatlar, bola tarbiyasi, an'analar, manba, urf-odat, marosim va boshqalar.

Hozirgi kunda o'zining oilaparvar va bolajon xalq sifatida boshqa xalqlardan ajralib turadigan o'zbek xalqining bola tarbiyasi va oilaviy munosabatlar masalasini o'rjanish, tadqiqotchilar tomonidan ikki boshqichda amalga oshirilgan. Adabiyotlarni xronologik jihatdan 2 ga ya'ni, mustaqillikkacha va mustaqillik yillarda yozilgan adabiyotlarga bo'lish mumkin. Lekin tadqiqot davrida ma'lumotlarni qiyosiy o'rjanish, an'analarning saqlanish darajasini tahlil qilish maqsadida Markaziy Osiyo xalqlari turmush tarzi, oilaviy munosabatlari, shu jumladan, bola tarbiyasiga oid ma'lumotlar keltirilgan manbalar va XIX asr oxiri – XX asrning birinchi yarmiga tegishli bo'lgan tarixiy-etnografik asarlar va adabiyotlardan ham foydalanildi. Xususan, XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Rossiya imperiyasi Markaziy Osiyoni istilo qilgach, ruslar tomonidan mahalliy xalqlarni o'rjanish maqsadida ularning madaniyati, turmush tarziga oid qimmatli ma'lumotlar yig'ilgan edi [1].

XX asrning 20-30-yillardan boshlab, xalqlarni tarixiy-etnografik jihatdan o'rjanish yuzasidan yangi harakatlar boshlanishi natijasida hududlarda etnografik tadqiqotlar uyushtirildi va bir qator maqolalar chop etildi[2]. Yuqorida ko'rsatib o'tilgan adabiyotlarda ikki holatni kuzatish mumkin. Birinchidan, ayrim rus mualliflarining asarlarida shovinistik qarashlarning ta'siri sezilib turadi. Shuning uchun ular o'sha davr o'zbeklar hayoti va urf-odatlarini xolislik bilan yoritganlar deb o'ylash noo'rin. Shu bois ularga tanqidiy qarshalar bilan yondashmoq kerak.

Ikkinchidan, bu davrda yaratilgan tadqiqot ishlari, asosan, tavsifiy harakterda bo'lib, tadqiqotchilar ko'proq bola tug'ilishi va tarbiyasiga tegishli ayrim urf-odat va marosimlarning qay tartibda o'tkazilishiga e'tibor qaratganlar, xalos. Shunga qaramay, bu ma'lumotlar juda ahamiyatli va ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Bevosita o'rjanilayotgan davrga tegishli adabiyotlar to'g'risda fikr yuritadigan bo'lsak, ko'rsatilgan birinchi davrda o'rjanilayotgan mavzuga oid ilmiy adabiyotlar juda kam bo'lib, ayni paytda ushbu mavzu tadqiqot obyekti sifatida emas, aksincha keng qamrovli, umumiylardan doirasida o'rjanilgan. Xususan, O.A.Suxareva va M.A.Bikjonovalar Namangan viloyati Chortoq Tumanining Oyqiron qishlog'ini etnografik jihatdan o'rjanar ekanlar, aholining oilaviy munosabatlari hamda oilaviy urf-odat va marosimlarini ham tadqiq etganlar. Shunda mazkur qishloq aholisining bola tarbiyasiga oid an'analariga ham e'tibor qaratiladi[3].

Tadqiqotchi L.F.Monogorovaning "O'zbek qishloq aholisi haqida etnografik ocheriklar" to'plamida chop etilgan o'zbeklarning bola tarbiyasiga oid maqolasi[4] Samarqand viloyati qishloq aholisi misolida tayyorlangan bo'lib, unda mazkur mavzuga oid qimmatli ma'lumotlarni to'plagan.

T.X.Toshboyeva va M.D.Savurovlar qishloqdagi o'zbek oilalari turmushidagi an'anaviy va zamonaviy urf-odatlarni o'rjanishga bag'ishlanga kitobning [5] alohida bobida o'zbeklarning

bola tarbiyasi va unga munosabati bilan bog'liq an'anaviy va zamonaviy udumlarni yoritishga bag'ishlaganlar. Kitobda garchi hukmron mafkuraning ta'siri yaqqol sezilib tursa-da, tadqiqotchilar unda xalq tarbiyasi an'analarining ijobili jihatlarini ochib berishga harakat qilganlar.

Yuqorida keltirilgan adabiyotlar va maqolalarning aksariyati tavsiflovchi harakterga ega bo'lib, ularda tadqiqotchilar ma'lum hududda yashovchi aholining bola tug'ilishi va tarbiyasi bilan bog'liq marosimlarni tasvirlab berish bilan cheklanganlar. O'sha davrda bola tarbiyasi va oilada farzandlarga munosabatlар masalasida alohida tadqiqot ishi sifatida N.X.Asimova tomonidan Andijon viloyati qishloq aholisi misolida nomzodlik ishi darajasida o'rganilgan [6]. Tadqiqotchi Andijon viloyatining qishloq joylarida yashovchi, ishchi va kolxozchi o'zbek oilalarida an'anaviy bola tarbiyalash tizimini tadqiq qilgan. Tadqiqotda maishiy hayot, qishloqda yashovchilarning o'zaro munosabatlari, go'dakning dastlabki yoshi bilan bog'liq urf-odat va marosimlar, bolalarga diniy, axloqiy va mehnat tarbiyasini berish, oila a'zolari ya'ni, ota-onalar va farzandlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlari, qishloqdagi o'zbek oilasining tarkibi kabi masalalar yoritib berilgan.

S.P.Polyakovning 1989-yilda chop etilgan "Zamonaviy Markaziy Osiyo jamiyatida an'anaviylik" [7] asarida ham oilaviy munosabatlар va bola tarbiyasiga oid ma'lumotlar keltirilgan. Jumladan muallif demografik holat, oila, an'anaviy bola tarbiyasi masalalarini yoritganda o'zbeklarga tegishli ma'lumotlarga ham to'xtalib o'tadi. U o'zbek oilalarida o'g'il va qiz bola tarbiyasidagi farqli xususiyatlar va ularga bo'lgan munosabatlarning o'ziga xos jihatlarini ko'rsatib o'tar ekan, Markaziy Osiyoning barcha xalqlarida, shu jumladan, o'zbeklarda ham bolalarga beriladigan mehnat tarbiyasining salbiy tomonlariga o'z e'tiborini qaratadi va bu holatning "bolalar mehnatini eksplutatsiya qilish" darajasiga yetishini ta'kidlab o'tadi [8].

Shuni ta'kidlab o'tish joizki, S.P.Polyakov o'z asarida asosiy e'tiborni oilalarda va jamoa doirasida bolalarga diniy tarbiya berish holatlarini yoritishga qaratar ekan, bu ahvolni salbiy holat sifatida baholaydi. Chunki u diniy tarbiyaga – ateistik tarbiyaga zid hodisa sifatida yondashgan.

Bu davrda yana S.M.Mirhosilov [9], U. Toshtemirov [10] kabi tadqiqotchilar o'zbek oilasining sotsiologik va demografik tomonlarini o'rganishga e'tiborlarini qaratishgan bo'lsalar, xalq pedagogikasi bo'yicha o'rganilgan ishlar sifatida Z.F.Mirtursunovning asarlarini [11] ko'rsatish mumkin. Muallif o'zbek xalq tarbiyasi an'anasi sifatida folkloarning o'rnini ko'rsatish bilan bog'liq xalq tarbiyasini metodlarini ham tadqiq qiladi.

O'zbek faylasuf olimlaridan M.Sangilovning ishlarida oilada bola tarbiyasi masalasining ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar bilan bog'liqligi falsafiy jihatdan o'rganilgan [12].

Sovet ittifoqining XX asrning 90-yillaridagi inqirozidan so'ng ko'plab yangi mustaqil davlatlarning vujudga kelishi, turli xalqlarda milliy o'zligini anglash, an'analarini tiklash, o'z tarixini tiklash dolzARB masalaga aylandi. Shu bilan bog'liq ko'plab etnografik tadqiqotlar olib boprildi va xalqlarning oilaviy munosabatlari va, bola tarbiyasiga doir an'analarini ham chuqurroq o'rganila boshlandi. Xususan, A.Sh.Jumayevning tadqiqot ishlar Buxoro o'zbeklari va tojiklarining bola tarbiyasi bilan bog'liq an'analariga bag'ishlangan [13]. Muallif o'z tadqiqotlarida bola tug'ilishi va tarbiyasiga oid urf-odat hamda marosimlar, turli yosh bosqichlarida beriladigan tarbiya an'analarini xususida ma'lumot bergen [14].

Taniqli etnograf T.A. Jdankoning Markaziy Osiyo xalqlari oilaviy munosabatlari bag'ishlangan tadqiqot ishlarida oila a'zolari orasidagi munosabatlari bilan bir qatorda bola tarbiyasi xususida ham ayrim ma'lumotlar keltirilgan [15].

Mustaqillik yillarda milliy qadriyatlarni hamda urf-odatlarimizni o'rganish va tiklashga keng yo'l ochildi. Keng qamrovli etnografik tadqiqotlar olib borishga yanada ko'proq imkoniyatlar paydo bo'ldi. Ayni shu davrda bola tarbiyasi an'analarini va u bilan bog'liq marosimlarga oid ma'lumotlar H.Ismoilovning o'zbek to'y marosimlari bag'ishlangan monografiyasi [16], O.Bo'riyevning oilaga bag'ishlangan monografiyasi [17], O.Bo'riyev, H.Nasriddinov va I.Shoymondarovlar hamkorligida o'zbek oilasi tarixiga doir asarda [18], Z.X.Arifxonova mas'ul muharrirligi va boshchiligidagi guruhi etnologlar tomonidan tayyorlangan "Toshkent mahallalari: an'analar va zamonaviylik" deb nomlangan asarda [19] keltirilgan.

O'zbeklarning xalq tarbiyasi an'analarini va oilaviy tarbiya masalalari yoritilgan pedagogikaga oid ishlar sifatida B.O.Qodirov, A.K.Munavvarov, M.Mahmudova, M.O.Inomova va D.Xoliqovlarning tadqiqotlarini [20] ko'rsatish mumkin. Ushbu tadqiqot ishlarida xalq pedagogikasida yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, oilada bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash, shuningdek, o'zbek o'smirlariga jinsiy tarbiya berish ya'ni o'g'il va qiz bolalarga alohida tarbiya usullaridan foydalanimish masalalari pedagogik aspektida o'rganilgan.

O'zbek pedagoglari ichida "Xalq pedagogikasi" tushunchasiga yangicha mazmun va asosli ta'rif bergan tadqiqotchi A.R.Sohibovdir. u o'zining o'zbek xalqi pedagogikasi istoriografiyasining ilmiy-nazariy muammolariga bag'ishlangan tadqiqotlarida xalq pedagogikasi – pedagogika haqida qarashlar yig'indisi emas, balki amal qilinishi majburiy majburiy bo'lgan va bajarilishi ko'pchilik tomonidan nazorat qilinadigan ko'nikmalar, maishiy turmush etiketlari majmuidir, degan g'oyani ilgari surgan va uning xususiyatlarini ko`rsatib bergan [21]. O.Musurmonova, O.To'rayeva va boshqalarning ishlarida ham oilaviy tarbiya, milliy axloqiy qadriyatlarga bog`chada bolalarni an'analarga mos tarbiyalash masalalari ko`tarilgan [22].

O'zbekistonda ijtimoiy tarbiya, shaxsning ijtimoiylashuvidan shart-sharoitlar masalasining pedagogik jihatlari N.M.Egamberdiyeva tomonidan tadqiq etilgan[23].

O'zbek xalqi oilaviy tarbiya munosabatlarining psixologik xususiyatlarini o'rgangan tadqiqotchilardan V.M.Karimova, G`B.Shoumarov, E.G`G`oziyev, Y.O.No'monova, M.S.Salayeva, N.A.Soginov, M.M.Umarova va boshqalarning ishlarini [24] ko`rsatish mumkin. Ayniqsa V.M.Karimovaning "Yoshlarda o'zbek oilasi haqidagi ijtimoiy tasavvurlar" mavzuidagi tadqiqot ishida o'zbek oilasida er-xotinning ijtimoiy psixologik mavqeい, o'zaro munosabatlarining bola tarbiyasiga ta'siri, yoshlarda maqbul oilaviy tasavvurlarni shakllantirish shart-sharoitlari yoritib berilgan.

Faylasuflardan M.Xalmatovaning tadqiqoti oilaviy munosabatlar madaniyati va sog`lom avlod tarbiyasiga bag'ishlanadi [25]. Tadqiqotchi o'z monografiyasida oilaviy munosabatlar xususida so'z yuritar ekan, sog`lom avlod tarbiyasining shart-sharoitlari haqida ayrim mulohazalar bilan to'xtalib o'tgan.

Biz o'rganayotgan mavzuning sotsiologik va demografik jihatlari yoritilgan tadqiqotlar sifatida R.Ubaydullayeva, M.Bo'riyevalarning ishlarini [26] ko`rsatish mumkin. Akademik R.Ubaydullayevaning tadqiqotlariga to'xtaladigan bo`lsak, tadqiqot ishida O'zbekistondagi ayollarning oilaviy hayot, bola tarbiyasi, ijtimoiy hayotdagi o'rni va ularning ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-axloqiy jarayonlarga nisbatan munosabatlari sotsiologik tadqiqotlar orqali ko`rsatilgan bo`lsa, M.Bo'riyevaning tadqiqotlarida O'zbekistondagi oilalarning demografik holati va unga ta'sir qiluvchi omillar masalasini keng qamrovli o'rgangan. Ammo bu tadqiqotlarda , avvalo faqat o'zbek xalqi emas, balki, butun O'zbekiston aholisi o'rganilgan. Bundan tashqari yuqorida ko`rsatib o'tilgan tadqiqotlarda oilaviy munosabatlar ya'ni, ota-onalar va o'smir farzandlar o'rtasidagi munosabatlarning ayrim jihatlarigina tadqiqot doirasiga kiritilgan.

Shunga qaramay bu kabi ma'lumotlardan tadqiqot ishidagi muayyan masalalarni yoritishda foydalanildi.

Mavzuning folkloriga oid tomonlarini N. Qurbonova [27], mualliflar M.Jo'rayev va L.Xudoyqulovlar [28] tomonidan o'rganilgan.

B.Hamroqulova (mazkur satrlar muallifi) tomonidan Surxondaryo vohasi aholisining bola tug'ilishi va tarbiyasiga doir udumlari alohida tadqiqot ishi sifatida tadqiq etilgan [29]. Lekin bu tadqiqotlar XIX asr oxiri va XX asr boshlaridagi etnografik tadqiqotlar natijasida yozilgan. Tadqiqot ishlarida asosan folkloristic nuqtai nazardan yondoshgan holda yozilgan, oilaviy munosabatlarda urf-odat va marosimlarga ko`proq e'tibor qaratgan.

Mustaqillik yillarda Y.G`Salimov, X.R.Haydarova, N.D.Qosimova, B.M.Ubaydullayeva kabi tadqiqotchilarining dissertatsiyalarida [30] oilaviy munosabatlar, tarbiyaning ayrim jihatlari etnologik, sotsiologik, psixologik va falsafiy jihatdan o'rganilgan bo`lib, tadqiqot ishida ma'lumotlar sifatida foydalanilgan.

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar asosida xulosa qiladigan bo`lsak, XX asrning ikkinchi yarmidan mustaqillik yillarigacha ya'ni sovet davri tadqiqotlarida tarixiy ilmiy qimmatga ega boy ma'lumotlar yig'ilgan. Biroq, bu davr tadqiqotlarida ikki xil holatni kuzatish mumkin. Birinchidan tafsiflovchi harakterga ega bo`lgan, ikkinchidan, ma'lum darajada qiyosiy-tahliliy ahamiyatga ega bo`lgan tadqiqotlarga ham sovet mafkurasi singdirilganligi ko'rish mumkin. Xususan, oilaviy munosabatlarda va bola tarbiyasida milliy-diniy tarbiya berish va qarashlar qoralangan, atiestik va baynalminal tarbiya berish uslubi qo'llab quvvatlangan.

Mustaqillik yillarda ya'ni 1991-yildan XXI asr boshlariga qadar yozilgan tadqiqotlarda oilaviy munosabatlar, ota-onalar va o'smir farzandlar o'rtasidagi aloqalar, farzand tarbiyasi bilan bog'liq an'analalar va marosimlar milliy qadriyatlar va urf-odatlar negizida tadqiq etila boshlandi va aynan o'zbek oilalarida ota-onalar va o'smir farzandlar o'rtasidagi munosabatlar negizida tadqiqot obyekti sifatida o'rganilmagan. Ko`plab tadqiqot ishlarida mavzuga oid jihatlar ma'lum darajada

yoritib berilgan, hududlar va maxsus xususiyatlar kesimida xalos. Bu esa tadqiqot mavzusini yoritishda ma'lum bir darajadagi ma'lumotlardan foydalanishga imkon yaratdi.

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlardan kelib chiqqan holda shuni xulosa qilib aytish mumkinki, jamiyatda mayjud oila institutining ota-onalar va o'smir farzandlar o'rtasidagi munosabatlar doimo bir xil kechmagan. Ota-onalar va o'smir farzandlar o'rtasidagi munosabatlar juda murakkab jarayon bo'lgani sababli, uni tadqiq etish ham oson kechmagan. O'smirlik davrida inson ikkinchi marta qayta tug'iladi. Go'dak bilan muomalaga kirishish qanchalik qiyin bo'lsa, bu davrda o'smirlar bilan muloqatga kirishish ham ancha murakkab. Dastlabkli tadqiqotlarda mavzu oilaviy munosabatlar va urf odatlar tarkibida tavsiflab ketilgan. XX asrning ikkinchi yarmiga kelib, G'arbiy Yevropa va AQShda bolalik, bola va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar masalasida ijtimoiy-gumanitar soha vakillari tomonidan katta tadqiqotlar olib borilib, turli g'oyalar, nazariyalar ilgari surildi. Lekin bu nazariyalar sovet mafkurasiga zid edi va sovet jamiyatlarida ularga tanqidiy nuqtai nazarda qarab kelindi. XX asrning 80-yillarda "oilaviy munosabatlar va tarbiya jarayonlari" mavzusidagi tadqiqot ishlari ham odatda an'anaviy tarbiya usullari tavsifiy harakterda o'rganilgan. Sovet davrida o'zbek ethnologiyasida mazkur masala aksariyat an'anaviylik kontekstida tadqiq etilgan bo'lsada, mafkuraviy to'siq mayjud bo'lgani uchun tadqiqotchilar mazkur masalani har tomonlama tadqiq qila olmaganlar. Mustaqillikning dastlabki yillardagi tadqiqotlarda esa ko'plab tadqiqotchilar an'anaviylik va zamonaivyilikni tavsiflash bilan chegaralanganlar halos. Bundan kelib chiqqan holda, XX asr oxiri va XXI asrning boshlaridagi davr oralig'ida "o'zbek oilalarida ota-onalar va o'smir farzandlar o'rtasidagi munosabatlar" alohida tadqiqot ishi sifatida maxsus o'rganilmagan. Bu esa o'z navbatida tadqiqotimizni dolzarbligidan dalolat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yuxati

1. Наливкин В., Наливкина М. Очерк быта женщин оседлого туземного населения Ферганы. I Казань, 1886. - 244 с.; Гребенкин А. Узбеки // Туркестанские ведомости. — 1871. - № 29-30; Лыкошин Н.С. Хороший тон на Востоке. - Петроград, 1915. —150 с.; Остроумов Н.П. Сарты. Этнографические материалы. Вып. 3. - Ташкент, 1895. -70 с.; Худояр-хан Н. Некоторые обычаи и суеверия у сартов, связанные с рождением ребенка // Этнографическое обозрение. - Москва, 1909. - № 1.
2. Гершенович Р.С. О бытовой гигиене узбекского грудного ребенка // Труды САГУ. Серия XII. Этнография.
- Вып. 1. - Ташкент, 1928. - С. 3-19; Троицкая А.Л. Первые сорок дней ребенка(чилля) среди оседлого населения Ташкента и Чимкентского уезда // Сборник В.В. Бартольду. - Ташкент, 1927. - С. 142-160.
3. Бикжанова М.А. Семья в колхозе //Сухарева О.А., Бикжанова М.А. Прошлое и настоящее селения Айкыран.-Ташкент, 1955.-С . 171-234.
4. Моногарова ЛФ. Воспитание Этнографические очерки узбекского сельского ойк у у м и ни 1 1969.-С. 212-221
5. Тошбаева Т, Савуров М Новое и традиционное в быту сельской семьи узбеков. - Ташкент Фан, 1989. – 160с.
6. Азимова Н.Х. Система традиционного воспитания детей в узбекских сельских семьях (на примере Андиканской области): Автореф. дис.... канд. ист. наук. - Ташкент, 1987. -19 с.
7. Поляков С.П. Традиционализм в современном среднеазиатском обществе. - М., 1989. -109 с.
8. Поляков С.П. Традиционализм ... - С. 43-45.
9. Мирхасилов С.М. Социально-культурные изменения в отражение их в современном семье сельского населения Узбекистана // Советская этнография. - Москва, 1979. -№ 1. - С. 3-15.
10. Тоштемиров У. Социалистик оила. - Тошкент: Узбекистан, 1977.-140 б.; ўша муаллиф. Современная социалистическая семья и тенденция её развития. - Ташкент: Фан, 1982. -97 с.
11. Миртурсунов З.Ф. Узбек халқ педагогикаси фольклор материалларн асоснда. -Тошкент: Фан, 1973.—2026»
12. Сянгилов М. Оиа ва коммунистик тарбия. -Тошкент: Уқпувчи, 1988.— 160 б.
13. Жумаев А.Ш. XIX аср охири - XX аср бошларнда Бухоро воҳасн узбек ва

- тожикларида боланинг Туғилиши ҳамда тарбияси билан баглик урф-одат ва маросимлар: Тарих фан. нош.... дис. - Тошкент, 1991. 212-б
14. Жумаев А.Ш XIX жартияни в XX аср бопшараш Бухоро вохаси... - Б. 42-124.
 15. Жданко Т.А. Семья; Внутрисемейные отношения // Семейный быт народов СССР.
 - М Наука, 1990- с 489-506
 16. Исмоилов X. Ўзбек туйдари. - Тошкент, 1992. -189 б.
 17. Баринов О. Оила ва социалистик турмуш тарзи. 1 Тошкент, 1982. -30 б.
 18. Баринов О., Насридинов К., Шаймарданов И. Узбек оиласи тарихидан. -Тошкент: Уқитувчи, 1995.-127 б
 19. Тошкент махаллалари: анъаналар ва замонавийлик (тарихий-этнографик тадқикот)
 - Тошкент: Янги аср авлоди, 2002. -218 с.
 20. Кодиров Б.О. Узбек халк педагогикасининг шаклланиши. - Тошкент, 1992. -190 б.; Мунавваров А.К. Оила педагогикаси. - Тошкент: Уқитувчи, 1994.-112 б.; Махмудова Муяссар. Халк педагогикаси мазмуни асосида тапаба ёшларни оилавий хаётга тайёрлаш тизими: Пед. фан. док.... дис. - Тошкент, 2004. -274 б.; Иномова М.О. Оилада болаларни маънавий-ахлоқий тарбиялашда миллий кадриятлардан фойдаланишнинг педагогик асослари: Пед. фан. док... дис. - Тошкент, 1998. -316 б.; Уша муаллиф. Оилада болаларнинг ахлоқий тарбияси. - Тошкент, 2000. -152 б.; Халиков Д.Р. Подготовка учащихся к семейной жизни на основе национальных традиций и обычаев: Автореф. дис. ... канд. пед, наук. - Ташкент, 1993. - 22 с.; Холиков Д., Хонкулова Н. Зурриёдим соглом б^лсин дессангиз. - Тошкент: Янги аср авлоди, 2005. -35 б.
 20. Сохибов А.Р. Узбек халк педагогикаси историографиясининг илмий-назарий муаммолари (1956-2001 йиллар): Пед. фан. номз... дис. - Тошкент, 2004. - 145 б.
 21. Мусурмонова О. Оилада бола тарбиясининг актуал масалалари. -Тошкент, 1988. —174 б.; Уша муаллиф! Оила маънавияти - миллий ғурур,—Тошкент «Уқитувчи», 1999. -200 б.; Отавалиева Ў. Бола тарбиясида боғча ва оила ҳамкорлиги .- Ташкент Уқитувчи, 1994. -72 б.; Тураева О. Бола азиз, одоби ундан азиз. - Тошкент. Ўқитувчи. 1986 —160 б.
 22. Эгамбердиева Нодира Ижтимоий педагогика. - Тошкент А.Навоий номидаги Узбекистан Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. —232 б.
 23. Каримова В.М. Ёшларда ўзбек оиласи ҳақиқидаги ижтимоий тасаввурлар: Психол. фан. д о к.... дис. авторов — Тошкент, 1995. -43б; Уша муаллиф. Ўзбекистонда оилаларни ижтимоий муҳофаза қилиш механизмлари
 - Оила: ижтимоий ҳимоя омиллари. Илмий-оммабоп мақолалар тўплами. - Тошкент, 2007. - Б. 3-13; Уша муаллиф: Мехр ва мурувват оиладан бошланади. - Тошкент, 2004; Шоумаров F.B., Шоумаров Ш.Б.
 - Мұхаббат ва оила. — Тошкент Ибн Сино, 1994. - 119 б.; Фозиев Э.Г. Ўзбек халқи этнopsихологияси ва бола Тарбияси // Ўзбек оиласининг этнопсихологик хусусияти мавзудидаги илмий-амалий конференция материаллари.—Тошкент, 1999.-Б.8-9.; Нуғонова Е.О. Этнопсихологические особенности репродуктивных установка в репродуктивного поведения у ўзбеков: Дис. ... канд. психол. наук. - Ташкент, 1996. —165с.;
 24. Салаева М.С. Ўзбек оилаларида ота-она ва фарзандлар узаро муносабатларининг ижтимоий-психологик хусусиятлари Психол. фан. номз. ... дис. - Тошкент, 2005. -148 б.; Умарова М.М. Ўсмирларда оилавий қадриятлар тўғрисида тасаввурлар шаклланишининг ижтимоий-психологик шартшароитлари: Психол. Фан.номз.дис. -Тошкент, 2004. -165 б.
 25. Халматова М. Оилавий муносабатлар маданияти ва соглом авлод тарбияси. - Тошкент: Ўзбекистон. 2000. -216 б
 26. Убайдуллаева Р.А. Мустақил Ўзбекистон: аёл, оила ва жамият. — Тошкент: Фан, 2006. — 444 б.; Бўриева М. Ўзбекистонда оила демографияси. — Тошкент: Университет, 1997. —1716.; Уша муаллиф. Демографик муаммолар. — Тошкент, 2000. — 102 б.
 27. Курбонова Н. Узбек болалар маросим фольклори: Филол. фан. номз. ... дис. автореф. — Тошкент, 1994. — 206.
 28. Жўраев М., Худойкулова Л. Маросимнома. - Тошкент А.Навоий номидаги Узбекистон Миллий кутубхонаси, 2008.-171 б.
 29. Хамрокулова В.М. Сурхояярё коҳасида боя тугилиши ва тарбияси билан баглик урф-одат ва маросимлар XIX аср охири-XX аср бошярида, Тарих фан. ном

дисс. -Тошкенг, 2002-1816.

30. Самим» Ю.Г. Ўгбекистон мустақиллиги шароитида тарбиянинг миллий хусусиятлари (социодогик таҳлил) Соцсиол. Фан. номз... дис. - Самарканд, 2006. 163 б.; Хайдарова Х.Р. Жинсий идентификация жараёнига оиласи роллар дефференсиясининг тасири (кўп бўғинли ва нуклеар оиласалар мисолида) Психол. Фан. Номз. ...дисс., Тошкент, 2007, -156-б.; Тиллаева Г. Ижтимоий мухит ва тарбия: муаммо ва ечимлар (Ижтимоий-философий таҳлил). Фаясафа фан. номз. ... дисс. - Тошкент, 2009.-149 б.

31. Қосимова Н.Д. Ўсмирлар ижтимоийлашувида ибрат ижтимоий психологик хусусиятларинииг аҳамияти Психол, фан. Номз., „дисс. - Тошкент, 2010. -145 б. Убайдуллаева Б.М. Ўзбекларнинг ёш авлод тарбияси борасидаги аньналари вазамонавийлик. – Тошкент: YANGI NASHR, 2010.

O'ZBEK XALQINING ETNIK SHAKLLANISHI

Xolmurodova Zumrad Murotovna
Jizzax viloyati Zomin tumani
34maktab tarix va huquq fan o'qtuvchisi
Tel: 99-470-52-32

Annotasiya: Maqolada bir kator xalqlar astasekin millat darajasiga rivojlanib chiqqanligi. Urug', qabila, elat va millat etnosning (xalqning) tarixan tarkib topgan etnik birliklaridir. Shu erda yuqoridagi har bir etnik birlik tushunchasiga bat afsil to'xtalib o'tilgan. Urug' kishilarning eng qadimgi etnik birligi ekanligi haqida gap boradi. Qabila ham ibtidoiy bosqichga xos etnik birlikdir. Qabila urug'ga nisbatan yirik bo'lib, u bir necha urug'larning o'zaro birlashuvidan xosil bo'lishi haqida gap boradi. Qabila a'zolari o'rtasidan qonqarindoshlik aloqalarining mavjudligi, urug' va bo'g'lnlarga birikishi, muayyan xududga egalik qilishi, qabiladoshlar orasidagi iqtisodiy birlik yagona qabilaviy tili va nomining mavjudligi qabilaning asosiy belgilari ekanligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zi: Urug', Qabila, Elat, Millat, sug'diyalar, xorazmiylar, baqtriyaliklar, parqanlar, chochliklar, Eftaliylar

Hozir jahonda soni jihatidan katta-kichik, turli tillarda so'zlashuvchi, turli dinga e'tiqod qiluvchi va har xil xo'jalik yurituvchi ikki mingdan ziyodroq nomlar bilan ataluvchi xalqlar yashaydi. Ularning xalq sifatida shakllanishi ham tarixning turli davrlariga to'g'ri keladi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, dunyoda hech bir xalq o'zini sof (toza), aralashmagan deb davo kila olmaydi. Chunki, har bir xalq uzok tarixiy davr davomida turli elatlar bilan aloqada bo'lib aralashib, qorishib borgan. Har bir halk dastavval urug' jamoasiga birlashganlar. So'ngra urug'lar birlashib qabilani, qabilalar birlashib esa elatni tashkil qilganlar. Ko'plab xalqlar tarixning turli boskichlarida qabila yoki elat darajasiga kutarilgach tarqalib ketganlar. Bir qator xalqlar esa asta-sekin millat darajasiga rivojlanib chiqqan. Urug', qabila, elat va millat etnosning (xalqning) tarixan tarkib topgan etnik birliklaridir. Shu erda yuqoridagi har bir etnik birlik tushunchasiga ba'tafsil tuxtalib utamiz.

Urug'-kishilarning eng qadimgi etnik birligidir. U qarindoshchilik asosida tashkil topadi. Bir necha ota-onadan tarkalgan avlodlar o'zaro urug'lar hisoblanadi. Kishilik jamiyatining ibtidoiy gala davridan keyingi bosqichi ya'ni quyi poleolitdan yuqori poleolitga o'tish davrida urug' jamoalari shakllangan. Urug'chilik qon-qarindoshchilikka aso-slangan bo'lib, har bir urug' odamlari bir-birlari bilan xo'jalik va ijtimoiy jihatdan o'zaro bog'lik bo'ladi. Qabila ham ibtidoiy boskichga xos etnik birlikdir. Qabila urug'ga nisbatan yirik bulib, u bir necha urug'larning o'zaro birlashuvidan xosil buladi. Qabila a'zolari o'rtasidan qon-qarindoshlik aloqalarining mavjudligi, urug' va bo'g'lnlarga birikishi, muayyan xududga egalik qilishi, qabiladoshlar orasidagi iqtisodiy birlik yagona qabilaviy tili va nomining mavjudligi qabilaning asosiy belgilardir. Qabila qabila kengashi tomonidan boshkarilgan. Odatda qabila kengashi urug' oqsokollaridan tashkil topgan va qabila boshlig'i tomonidan boshqarilgan. Kishilik jamiyatining tobora taraqqiy etib borishi va sinfiy jamiyatining paydo bo'lishi bilan ibtidoiy bosqichga xos etnik birlik- qabila tuzumi o'z axamiyatini yuqotadi. Ammo qabila atamasi va unga ta'luqli bo'lgan ba'zi xususiyatlar qoldiq sifatida tarixning keyingi davrlarida ham saklanib qolgan edi. Masalan, XIX asr-XX asr boshlarida o'zbek xalqining tarkibida qabilalar mavjud bulib, ular urug'larga bo'linish tartibini va urug'-qabila nomlarini (etnonimlarini) saqlab qolganlar. So'zsiz, ular ibtidoiy bosqich qoldiqlari xisoblanadi. Elat-ibtidoiy bosqichning oxirlarida sinfiy jamiyatga o'tish arafasida, qabilalar orasidagi etnik, xujalik-madaniy aloqalarning tobora rivojlanib borishi natijasida bir qancha qabilalar birlashadilar. Qabilalarning birlashish jarayonida etnik birlikning yangi turi vujudga keladi. Bu etnik birlik ma'lum tarixiy sharoitida xududiy, iqtisodiy, til va madaniy umumiylig asosida shakllandı. Fanda ushbu etnik birlikka nisbatan «elat» atamasi qo'llaniladi. Xullas, elat, qabila bilan millat orasidagi etnik birlik bulib, sinfiy jamiyatga hos etnik uyushmadir. **Millat-** etnik birlikning elatdan keyingi shakli bo'lib, uning shakllanishi elatning shakllanish jarayoni kabi uzok davom etadigan ijtimoiy vokelikdir. Millat etnik tarixning, elatning eng yukori cho'kkisi, kamolot boskichi. Bu boskichga ko'tarilgan xalkning tarixan tarkib topgan davlati birinchidan millat nomi bilan yuritiladi; ikkinchidan uning aniq xududiy chegarasida muomalada

bo'lgan umummillat tili davlat tili maqomi darajasiga ko'tarilgan; uchinchidan davlat xududining butunligi va chegarasining dahlsizligi tan olinadi; turtinchidan millat va unga xos mentalitet shakllan-gan bulib, fukorolarning uzligini anglash darajasi ularning xayot mazmuniga kundalik turmush tarziga aylanadi va nihoyat beshinchidan, davlat jamiyat tomonidan boshkariladi. Millatni til, xudud va etnomadaniy jihatdan birlashtiruvchi omillardan biri iqtisodiy negizdir. Bir suz bilan aytganda, millat, shakllanayotgan xalqning kamolot bosqichidir. Avvalo shuni ta'kidlash o'rinaliki, o'zbeklar O'rta Osiyoning qadimgi xalqla-ridan biri bo'lib, ko'hna va boy tarixga, yuksak madaniyatga ega xalq hisoblanadi. Demakki, o'zbek xalqi millat makomini olgunga qadar uzoq etnik jarayonlarni bosib o'tgan. Bu xalq ajdodlari urug', qabila, elat sifatida tarkib topib, so'ngra millat darajasiga ko'tarilgan. O'zbek xalqining eng qadimgi ajdodlari O'rta Osiyo xududida qadimdan istiqomat qilgan xalqlardir. Tarixiy manbalarda O'rta Osiyoneng eng qadimgi xalqlari haqida bir qancha ma'lumotlar saqlanib qolgan. Bunga ko'ra O'rta Osiyoning qadimgi aholisi sug'diyalar, xorazmiylar, baktriyaliklar, parkanlar, chochliklar nomi bilan yuritilgan. O'rta Osiyoning bepayon cho'llarida hamda tog'li rayonlarida esa bu davrlarda shak, massaget, toxar va boshqa etnik nomlar bilan ataluvchi ko'chmanchi chorvador xalqlar yashaganlar.

Adabiyotlar ro'yhati:

1. Ahmedov B, Askarov A. Uzbek xalqining kelib chiqish tarixi (dastlabki mulohazalar) Uzbekiston ovozi. 1994 20 yanvar.
2. Shoniyofov K.Sh. Uzbek xalqining shakllanishi jarayoni. T.2001 y.
3. Xodjayov T.K. Uzbek xalqi etnogenezi tarixidan. T. «Universitet», 1995.

TARIX DARSLARIDA O'QUVCHILAR TARIXIY TASAVVURINI SHAKLLANTIRISH USULLARI

*Ahmedova Nazokat O'Imasovna
Farg'ona viloyati Farg'ona tumani
53-maktab tarix fani o'qituvchisi
Tel: 90-300-68-02*

Annotatsiya: mazkur maqloda umumta'lim maktablarida tarix fanini o'qitishning o'ziga xos jihatlari va o'quvchilar tasavvurini shakllantirish omillari yoritilgan.

Kalit so'zlar: jahon tarixi, qadimgi davr, ibtidoiy odam, o'quvchi tasavvuri, tarixiy jarayon, tarixiy dalil, hodisalarini tekshirish, analiz, sinez.

Tarix o'qitish jarayonida o'quvchilarining tasavvurlari chuqurlashib borishi natijasida, tushunchalarini shakllantirish uchun zamin yaratiladi. Tushunchalar o'z navbatida tasavvurlarni mazmunan boyitishga yordam beradi. Tarix o'qitishda o'quvchilarining ko'z o'ngida o'tmishdagi ijtimoiy hayotning yaxshi manzaralarini shakllantirishda jonli va yorqin obrazlardan foydalanishning ahamiyati kattadir. Shunga erishish kerakki, bayon qilingan har bir tarixiy dalil, geografik nom va shaxs faoliyati obrazli bo'lishi lozim.

Maktablarda tarix darslarida o'quvchilar ko'z oldida eng qadimgi zamonlardan tortib to hozirgi kunlarga bo'lgan jamiyat taraqqiyoti izchillik bilan ochib beriladi. O'quvchilar aniq tarixiy dalil va hodisalarini tekshirish va umumlashtirish asosida rivojlanishning qaror topishi to'g'ri sidagi ilmiy tushuncha bilan qurollanadilar. «Jahon tarixi»ning qadimgi davrlarini va «O'zbekiston tarixi»ning qadimgi davrlarini o'qitish jarayonida ibtidoiy odamlar mehnatining takomillashib borishi, mehnat ular hayotini qanday o'zgarishlarga olib kelganligini o'quvchilar ongiga singdirib boriladi. Taraqqiyotning tarixiy jarayoni tushuntirilar ekan, ular tasavvurida ibtidoiy odamlar hayoti to'g'risida ko'rsatmali qurorsiz tushuncha hosil bo'lmaydi. Insoniyat taraqqiyotining ibtidoiy davrini faqat ushbu davr yodgorliklarini ko'rsatish yoki rangli rasmlardan foydalanish orqali tushuntirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada o'llashunoslik muzeylariga ekskursiya uyushtirish, o'quvchilarining haqiqatni aniq va to'liq to'g'ri fikrashlarini ta'minlaydi.

Darsda o'rgatiladigan materialning mazmuniga qarab tushunchalar bir-biridan farq qiladi va ular quyidagi turlarga bo'linadi: iqtisodiy tushunchalar, ijtimoiy – siyosiy tushunchalar, tarixiy – madaniy tushunchalar, g'oyaviy tushunchalar. Metodik adabiyotlar umumlashganlik darajasiga qarab quyidagi uch guruhga: xususiy, tarixiy, umumtarixiy va sotsiologik tushunchalarga ham bo'linadi.

Tarix o'qitish jarayonida tarixiy tasavvurlar bilan tushunchalarini shakllantirish uzviy bog'langan bo'lib, bir vaqtning o'zida amalga oshadi. Yuqorida ta'kidlanganidek, tarixiy tushunchalarini shakllantirishda o'quvchilarining fikrash faoliyatlarini rag'batlantirish va unga rahbarlik qilish muhim o'rinn tutadi. Tarix bu nafaqat o'tmish, balki bugungi kun hamdir. O'tmishni yaxshi bilganimizdagina, biz hozirni yaxshi tushunamiz, anglaymiz, kelajakni yaxshi tasavvur etamiz. Hozirgi davrda sodir bo'layotgan har qanday voqeа va hodisalar maktab tarix xonasini, o'quvchilarini chetlab o'tolmaydi. Masalan, tarixchilar tomonidan o'tkaziladigan tarixiy anjumanlar, yirik davlat arboblarining uchrashuvlari, yangi arxeologik qazilmalar, ularning natijalari va hokazolar. Shu tariqa o'quvchilar muammodan chetda qolmaydilar. Bunday tarixiy hayotiy muloqot bolalarda dunyodagi barcha yangiliklardan ogoh bo'lish istagini yuzaga chiqaradi. Zamonaviy hayot kattalar va bolalarda ko'plab murakkab savollarni keltirib chiqarmoqda.

O'qituvchi rasmni yoki darslikdagi suratlarni tahlil etib, ularning mazmunini tahlil qilganda o'quvchilarda o'rganiladigan hodisalarining muhim belgilarini aks ettiruvchi yorqinlik, tasavvurlar hosil qilishga qaratilgan ish olib borish bilan birga, hodisalarining o'sha belgilarini umumlashtiruvchi tushunchalar hosil qilishga qaratilgan ishlarni ham olib boradi. Lekin tushunchalar hosil qilishga qaratilgan ish o'quvchilar tomonidan hatto ilgariroq o'zlashtirilib olingan material asosida olib borilayotgan taqdirda ham bu ish o'quvchilaridagi mavjud tasavvurlarni oydinlashtirish va boyitishga imkon beradi, o'sha tasavvurlarni dolzarblashtirib, hodisalar bilan birinchi bor tanishgan paytda ularning payqalmay qolgan yoki ajratib olinmagan belgilarini ko'ra bilishga va ajratib olishga yordam beradi. Hodisalar o'rtasidagi bog'lanish va munosabatlar qanchalik ko'proq har tomonlama ochib berilib, ularning ma'nosi qanchalik

chuqurroq tushunib yetilgan sari, umuman tarix bilimlari shunchalik yuqoriroq darajada tizimlashib har bir hodisanmng tarixiy jarayondagi o'rni va roli shunchalik aniqroq anglab olina boradi. Tarix o'qitishda tushunchalarning usul va vositalari xilma-xil bo'lib, avvalo u tushunchalarning mazmuni murakkabligiga bog'liq, masalan: moddiy buyumlar (omoch, kema) to'g'risidagi tushunchalar hosil qilish uchun bir yoki bir necha soat dars kifoya qilsa, ijtimoiy tushunchalar (ishlab chiqarish kuchlari, ishlab chiqarish munosabatlari, sinfiy kurash g'oyalar va boshqalar) o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda barcha tarix darslarini o'rganish davomida o'zlashtirilgan. O'quvchilardagi tushnchalarning chuqur va mustahkam bo'lishi, asosan, o'qituvchining o'quvchilar fikrlash qobiliyatini qanchalik uyg'ota olishi va unga qay darajada rahbarlik qila olishiga bog'liq.

Shunday qilib, tarixiy tushunchalar hosil qilishda o'quvchilarning voqeа va hodisalarni, analiz, sintez qila olish qobiliyatini o'z ichiga olgan fikrlash faoliyatida ta'limning faol metodlari, muammoli ta'llim metodlaridan foydalanish, o'quvchilarning ko'rsatmali qurollari, ta'limning texnika vositalari, tarixiy hujjatlar bilan ishlashlarini uyushtirish, ularga tarixni chuqur o'rganish bilan bog'liq bo'lgan turli amaliy xarakterdagi ishlarni tanishtirish alohida ahamiyatga ega. Bir turdagи voqeа va hodisalar, tarixiy jarayonlar hamda sabab, oqibat bog'lanishlar mazmunini taqqoslab o'rganish, jamiyat taraqqiyotining ayrim ba'zi bir umumiyl qonuniyatlarini tushunib olish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. U.Jo'rayev. 7-sinf Jahon tarixidan o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma.-T.: 2000
2. N. Norqulov, U.Jo'rayev . 8-sinf O'zbekiston tarixi. Sharq. T. 2000
3. J.Raximov. 9-sinf O'zbekiston tarixi. Toshkent. 2000

TARIX FANINI O'QITISH

*Ashurova Navruza Raxmatullayevna
Quva tumani 5-maktab
tarix fani o'qituvchisi
tel:93-270-07-84
e-mail:ashurova@inbox.uz*

Annotatsiya: maqolada tarix fanini o'qitish, ajdodlar merosini o'quvchilarga yetkazish, tarixiy davrlarni yoritish, o'quchilarda o'z xalqi tarixidan faxrlanish hissini shakllantirish kabi masalalarga e'tibor qaratilgan

Kalit so'zlar: tarix fani, tarixiy an'analar, ajdodlar merosi, O'zbekiston tarixi

O'zbekiston xalqlari tarixini o'rganish o'quvchilarning bu tarixiy an'analar va olivjanob fazilatlar manbalarini, ular mustahkam zaminga egaligini, tarixan tarkib topganligini, avloddan avlodga o'tib, mazmunan boyib borganligini, jamiyatning ravnraqi va farovonligi, insonlarning ma'naviy kamoloti uchun hizmat qilib kelganligi, ularni bundan keyin ham asrab-avaylab davom ettirish, avlodlarimizning insoniy fazilatlariga sodiq bo'lish o'zlarining muqaddas burchlari ekanligini anglab olishlariga yordam beradi.

O'zbekiston xalqlari tarixini o'rganish asosida o'quvchilar bu o'lka hududida qadimdan bir necha o'nlab millat va elatlар yonma-yon yashab kelganligi, ular mahalliy va ajnabiy bosqinchilar zulmiga qarshi birgalikda kurash olib borganligi, o'zbeklar hamisha boshqa millat va xalqlarga alohida hurmat bildirganligi, xalqlar qardoshligi va do'stligini muqaddas, deb ardoqlaganligi, o'zbek xalqining bu tabarruk an'anasi umuminsoniy qadriyatlarga bebafo xissa bo'lib qo'shilganligi, millatlararo munosabatlar keskinlashib turgan hozirgi paytda bu an'anuning hayotiyligi yana bir bor sinovdan o'tayotganligini anglab oladilar. Shuningdek, mustabid hukmdorlar va bosqinchilar hokimiyyati yillarida xalqimizning moddiy-ma'naviy boyliklari va go'zal an'analar oyoq-osti qilib toptalgan, shaxsga sig'inish va turg'unlik yillaridagi tanglik, paxta yakkahokimligi, kimyoviy moddalarning haddan tashqari ko'p qo'llanilishi O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviysiyoziy rivojlanishiga to'sqinlik qilganligini, ekologik muhitdagi nomutanosibliklarga, Orol fojiasiga, atrof muhit, yersuv va havoning ifloslanishiga olib kelganligini, odamlarning sog'ligigagina emas, balki irlsiyatga ham ta'sir ko'rsatayotganligini o'quvchilar tushunib olishi, ularning hozirgi ekologik muammolarni hal qilishda, jumhuriyatimizning ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy mustaqilligini mustahkamlashda faol ishtirok etishini ta'minlashda muhim ahamiyatga egadir.

O'zbekiston xalqlari tarixini o'rganish o'quvchilarni avlodlarimizning ko'p ming yillik madaniy va ma'naviy merosi, ularni jahon ilmiy tafakkuri va madaniyati taraqqiyotiga qo'shgan ulkan hissasi bilan tanishtirish, madaniyatimizgning benazir allomalari nomlarini hurmat bilan tilga olish, ular bilan fahrlanishga, milliy iftixon tarbiyasini amalga oshirishga yordam beradi. Shunday qilib, O'zbekiston xalqlari tarixi o'qituvchilarining milliy ongini o'stirishda, o'zlikni anglashida, ular siyosiy madaniyatini oshirishda, mustaqil respublikamizning ijtimoiy faol va ma'naviy barkamol kishilarni haqiqiy inson, vatanparvar qilib tarbiyalashda juda katta imkoniyatlarga egadir. Maktabda O'zbekiston xalqlari tarixini o'qitishning bu imkoniyatlaridan samarali foydalanish o'qituvchiga, uning mazkur tarixning yangilangan mazmunini, uni o'qitish uslubiyatini mukammal bilishiga, ta'lim va tarbiya ishlarini ilmiy asosda uyushtira olishiga bog'liqdir. O'zbekiston xalqlari tarixi bo'yicha ushbu o'quv-uslubiy qo'llanmaning qayta nashr qilinishi shu maqsad uchun xizmat qiladi degan umiddamiz.

Pedagogika oliy o'quv yurtlarining tarix fakultetlari talabalariga mo'ljallangan ushbu qo'llanma o'rta ta'lim va o'rta maxsus ta'lim tizimida o'qitiladigan—O'zbekiston tarixi va—Jahon tarixi fanlarining yangi dasturiga muvoofiқ tayyorlandi. Umumiyl o'rta ta'lim maktablarida tarix fanining asosiy maqsadi eng qadimgi davrdan hozirgi kungacha bo'lgan Vatanimiz va jahon tarixiga oid eng muhim voqealar bilan o'quvchilarni tanishtirish, ularni O'zbekiston va jahon xalqlarining madaniy va ma'naviy merosiga, ilg'or an'analariga, milliy va umumbashariy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash, buyuk merosimizning davomchilarini hamda uni boyituvchilari bo'lmish munosib vorislarni tarbiyalashdan iborat.

Tarix o'qitish metodikasi ilmiy pedagogik fan bo'lib, u o'quvchilarga tarixdan puxta

bilim berish, ularni milliy istiqlol g‘oyasi ruhida tarbiyalash va kamol toptirishda o‘rta ta’lim va o‘rta maxsus ta’lim tizimida o‘qitiladigan tarix kursining maqsadini, ta’lim-tarbiya vazifalari, mazmuni, metod va usullarini hamda tarix o‘qitishning eng muhim vositalarini belgilab beradi. Tarix o‘qitish metodikasining asosiy fan sifatida oliy o‘quv yurtlaridagi tarix fakultetlarining o‘quv rejasiga kiritilishi va uni o‘rganishdan ko‘zda tutilgan kelgusida o‘qituvchi bo‘lib chiqadigan talabalarni o‘rta ta’lim va o‘rta maxsus ta’lim tizimida tarix o‘qitishning ilmiy asoslari bilan qurollantirishdan iborat. Tarix o‘qitish metodikasi o‘zining mustaqil tekshirish predmetiga ega. O‘rta ta’lim va o‘rta maxsus ta’lim tizimida tarix fanining o‘qitilishi va o‘qitish jarayonining o‘rganilishi tarix o‘qitish metodikasining predmetini tashkil etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. U.Jo‘rayev. 7-sinf Jahon tarixidan o‘qituvchilar uchun metodik qo‘llanma.-T.: 2000
2. N. Norqulov, U.Jo‘rayev . 8-sinf O‘zbekiston tarixi. Sharq. T. 2000
3. J.Raximov. 9-sinf O‘zbekiston tarixi. Toshkent. 2000

TARIX DARSLARINI TASHKIL ETISH

*Bobojonova Marhabo Baxshulloyevna
Buxoro viloyati G'ijduvon tumani
17-o'rta ta'lim maktabi Tarix fani o'qituvchisi
+998919259505*

Annotatsiya: maqlada ko'rsatmali qurollar o'quvchilarning tarixiy tasavvurlariga anqlik kiritish va bu tasavvurlarni aniqlashtirishga yordam berishi, ko'rsatmali tasvirlar tarixiy fakt va hodisalarining tashqi ko'rinishinigina emas, balki ularning ichki mohiyatini ham ochib berishi haqidagi fikrlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: dastur, tarixiy fakt, ko'rsatmali qurol, rasmlar, videolar.

A. I. Kochetovning fikricha darsda ta'limiy maqsadni tarbiyaviy maqsadga bo'ysundirilishi, kollektiv (jamoaviy) va individual ish shakllarining birligi turli metodlarning qo'llanishi, xotira, diqqat va tafakkurni o'stirish qonuniyatlarini hisobga olish kerak.

Darsning mazmuni tarixni o'rganish, ya'ni o'quvchilarga o'quv dasturida mo'ljallangan me'yordagi ma'lum tarixiy bilimlar majmuasini va shu tarixiy ashyolar asosida o'quvchilarni ma'naviy jihatdan tarbiyalamoq lozim.

Tarix ta'limi murakkab va ko'p qirrali jarayonni tashkil etadi. Dars jarayonida biz so'rash yoki suhbat davomida o'quvchilar bilimini tekshiramiz, ularni ilgari o'tilgan mavzular yuzasidan olgan bilimlarini yanada mustahkamlaymiz, o'rganilayotgan tarixiy materialni tahlil etish va umumlashtirish yo'li bilan uning mazmunini o'quvchilar tomonidan atroficha o'zlashtirib olishlariga harakat qilamiz. Shuningdek, dars davomida o'quvchilarni yangi tarixiy tushunchalarni samarali o'zlashtirishlari uchun o'zlarida mavjud bo'lgan ilgarigi tarixiy bilimlaridan foydalanishlariga undaymiz. Yangidan o'rganilayotgan tarixiy material asosida ularning bilimlarini chuqurlashtirish, kengaytirish va tizimlashtirish xususida izchillik bilan ish olib boriladi. Eng asosiysi dars davomida o'quvchilarni o'rganilayotgan tarixiy material ustida samarali ishslash qobiliyatları va malakalarini shakllantirib borishga erishmog'imiz lozim. Chunonchi, o'quvchi dars jarayonida tarixiy xaritalar bilan erkin ishslashni va ularga qarab aniq mo'ljallamoqlari, tarixiy hujjatlar va o'lkashunoslik materiallari ustida mustaqil ishlay bilishi, ularni qiyosiy taqqoslashi, tarixiy faktlarini to'g'ri tahlil eta bilmog'i lozim. Bularning hammasi tarix darsining (umuman ijtimoiy fanlardan, jumladan inson va jamiyat kursidan o'tkaziladigan har qanday darsning) didaktik tomonini xarakterlaydi, uning g'oyaviy mazmunini atroficha ochib berishga xizmat qiladi. Tarix darsi qator ta'limiy va tarbiyaviy masalalarni xal etishga qaratilganligi bilan xarakterlanadi. Tarix darsida ta'lim-tarbiya vazifalarining ko'pqirraliligi uni o'qitishda qo'llaniladigan ko'p xilli metodlar bilan xarakterlanadi.

Darsning afzalligi ana shundan iboratki, unda o'qituvchilar bilan har bir o'rganilayotgan tarixiy materiallarning sinfda frontal va individual ish olib borish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Biroq, tarix darsi oldida ta'limiy va tarbiyaviy, g'oyaviyva siyosiy vazifalarining qanchalik ko'p ekanligiga qaramasdan, alohida olingan har bir dars butun dars tizimida ichki birlik va tugallikni tashkil etadi.

Avvalo har bir dars o'z mavzusiga, nomiga ega bo'ladi. O'qituvchi esa uz navbatida davlat o'quv dasturi va darslikning-mazmuniga qarab mazkur darsda o'rganiladigan mavzuni aniqlaydi.

Tarix o'qituvchisi har bir dars mavzusini aniqlashda tarixiylik (istorizm) sistemalik va izchillikka doimo ijodiy yondoshib bormog'i lozim.

Dars davomida o'rganiladigan mavzuning materiali bir necha masalalarga (savollarga) bo'lish, o'z navbatida mazkur darsning aniq rejasini tuzishga yordam beradi. Dars rejasi necha punktdan iborat bo'lishi bevosita o'rganilishi kerak bo'lgan mavzuning mazmunidan kelib chiqmog'i kerak. Mazkur o'rinda biz darsiing rejasi albatta shuncha punktdan iborat bo'lmosh'i zarur degan ko'rsatmani standart sifatida tavsiya etmaymiz. Shu joizdan biz mashhur tarixchi metodist A.A. Vaginning dars rejasi punktlari odatda ikkitadan kam bo'lmasligi va besh oltidan ko'p bo'lmasligi kerak degan ko'rsatmasini o'rinsiz deb bilamiz.

A.A. Vagin tarix darsi nazariyasi xususida fikr yuritar ekan, "dars mavzusi va uning rejasi o'quvchilarga ma'lum qilinishi kerak", deb ko'rsatadi. Biroq, dars rejasi o'quvchilarga qanday ma'lum qilinishi kerakligini aniq, ko'rsatmaydi (og'zakimi, yozmami, hammasi birdaniga

o‘qib eshittirilishi yoki yozib ko‘rsatilishi kerakmi yoki birin-ketinmi?). Respublikamiz ilg‘or tarixchilarining tajribasi dars rejasini yoki sinf doskasiga har bir punktni navbati bilan ketma-ketlikda bayon qilib borish jarayonida yozishni, yoinki ko‘chma doskada bir yo‘la yozilgan rejani sinf doskasining bir chekkasiga ilib qo‘yilgan holda foydalanish afzalligini tasdiqlagan.

Har bir tarix darsining o‘z mavzusi va o‘z rejasiga ega bo‘lishi aksiomadir. Bir necha darslarni birlashtirgan katta mavzular albatta alohida darslar mavzulariga bo‘limmog‘i shart. O‘qituvchi hech vaqt darsni o‘tgan mavzuning yakuni va yangi mavzuni boshlanishi sifatida o‘tishga yo‘l qo‘ymaslik kerak. Fikrimizcha, bu talab faqatgina o‘rta umumta’lim yoki maxsus o‘quv yurtlari uchun bo‘lmasdan, balki barcha oliv o‘quv yurtlari uchun ham ma’ruzava seminar mashg‘ulotlari uchun bo‘lgan asosiy shartlarning ajralmas qismini tashkil etmog‘idarkor. Gap shundaki, tematik birlikning buzilishi darsning g‘oyaviy yo‘nalishini, talabalarni sinfda (auditoriya yoki laboratoriyada) olib boradigan mustaqil ishlarini, uy ishini bajarishni to‘g‘ri tashkil etishni izdan chiqardi.

Har bir dars nafaqat o‘z mazmuni bilan, balki uning ustida ishslash xarakteri jihatdan ham bir butun tugallangan mavzu, muammo bo‘lmog‘i lozim. O‘qituvchi darsni bayon qilish jarayonida ishni shunday usul va turlarini mohirlik bilan qo‘llamog‘i kerakki, bu usul o‘quvchilarni uy vazifalarini mustaqil bajarishda unga dasturulamal bo‘lsin. Dars davomida bayon qilingan material albatta shu darsda atroflicha tahlide tilmog‘i, fikrlashib olinmog‘i kerak, ana shunday qilingandagina o‘qituvchi darsni didaktik tomonidan to‘g‘ri tashkil etgan, o‘quvchilarga o‘rganilayotgan material mazmunini to‘g‘ri qabul qilishga yo‘naltirgan, mavzudan kelib chiqqan mazmunning o‘quvchilar shaxsiy e’tiqodlariga o‘sib o‘tishini tamin etgan bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ishmuhammedov R. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent,
2. A. Sa’diyev. Maktabda tarix o‘qitish metodikasi. Toshkent, O‘qituvchi. 1988.
3. Toshpo’latov, Ya. G’afforov Tarix o‘qitish metodikasi. Toshkent, 2002.

TARIX FANIDAN ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN SAMARALI FOYDALANISH

*Fayzullayev Kamoliddin
Navoiy viloyati Navoiy shahar 20-umumiy
o'rta ta'lim maktabi tarix fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 936606262
Pochta manzili: anutfam92@mail.ru
Rahimboyeva Gulxumor Rustamovna
Xorazm viloyati Yangibozor tumani
8-sonli maktabning tarix fani o'qituvchisi
Telefon raqam: 932844764*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'limda zamonaviy didaktika va ta'lim tarkiblarining samaradorligini oshirish, yangi g'oya va texnologiyalarning ilmiy ishlab chiqilishi va amaliy asoslanishi haqida hamda har xil pedagogik tizim bilan o'qitish texnologiyalari o'rtasida bog'liqlik, amaliyotda davlat ta'lim tizimining yangi shakllarining aprobasiyasi, hozirgi zamon sharoitida o'tmisning pedagogik tizimlarini qo'llash haqida ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: Ta'lim, tarbiya, ta'lim mazmuni, o'qitish uslublari, dars, o'qitish vositalari, innovatsiya, texnologiya, pedagogik texnologiya, interfaol ta'lim, an'anaviy ta'lim, pedagogik mahorat.

Shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda talaba (yoki o'quvchi) larni faqat tayyor bilimlarni egalashga o'rgatib kelingandi. Bunday usul talaba (yoki o'quvchi) larda mustaqil fikrlash, ijodiy izlanish, tashabbuskorlikni so'ndirar edi. Endi o'quv jarayonini yangilangan dastur va standart talablariga javob beradigan zamonaviy darslar asosida tashkil etish davri keldi. Boshqacha qilib aytganda zerikarli darslar o'rniiga darslarni tashkil etishga ma'suliyat bilan yondashadigan, kasbiy bilimdon, metodik mahoratga ega, 8 ma'suliyatli, zamonaviy, interfaol pedagogik texnologiyani mukammal o'zlashtirib olgan, innovatsiyalar asosida ta'limni tashkil eta oladigan o'qituvchilarga talab oshib bormoqda. Innovatsiya (inglizcha innovation)-yangilik kiritish, yangilik demakdir. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o'qituvchi va talaba faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalgam oshirishda asosan interfaol uslublardan foydalilanadi. Interfaol ("Inter"- bu o'zaro, "ast"- harakat qilmoq) - o'zaro harakat qilmoq yoki kim bilandir suhbat, muloqot tartibida bo'lishni anglatadi. Boshqacha so'z bilan aytganda, o'qitishning interfaol uslubiyatlari - bilish va kommunikativ faoliyatni tashkil etishning maxsus shakli bo'lib, unda ta'lim oluvchilar bilish jarayoniga jalb qilingan bo'ladilar, ular biladigan va o'ylayotgan narsalarni tushunish va fikrlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Interfaol darslarda o'qituvchining o'rni qisman talabalarning faoliyatini dars maqsadlariga erishishga yo'naltirishga olib keladi. Bu uslublarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va talabalarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi. Bunday pedagogik hamkorlik jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularga: -talabaning dars davomida befarq bo'lmashlikka, mustaqil fikrlash, ijod qilish va izlanishga majbur etilishi; - talabalarning o'quv jarayonida fanga bo'lgan qiziqishlarini doimiyligini ta'minlanishi; - talabalarning fanga bo'lgan qiziqishlarini mustaqil ravishda har bir masalaga ijodiy yondashgan holda kuchaytirilishi ; - pedagog va talabalarning hamkorlikdagi faoliyatini doimiy ravishda tashkil etishlari mumkin. Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interfaol uslublar (innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalari)dan foydalaniib, ta'limning samaradorligini ko'tarishga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan-kunga kuchayishi tabiiy. Zamonaviy texnologiyalar qo'llanilgan mashg'ulotlar talabalar egallayotgan bilimlarlarni o'zları qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zları keltirib chiqishlariga qaratilgan. O'qituvchi bu jarayonda shaxs va jamoaning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi, shu bilan bir qatorda, boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik vazifasini bajaradi. Bunday o'quv jarayonida talaba asosiy figuraga aylanadi. Pedagog olimlarning yillar davomida ta'lim tizimida Nega o'qitamiz? Nimani o'qitamiz? Qanday o'qitamiz? Savollariga javob izlash bilan bir qatorda qanday qilib samarali va natijali o'qitish mumkin? - degan savoliga ham javob qidirdilar. Bu esa, olim va amaliyotchilarni o'quv jarayonini texnologiyalashtirishga, ya'ni o'qitishni ishlab chiqarishga oid aniq kafolatlangan 9 natija beradigan texnologik jarayonga aylantirishga urinib

ко'rish mumkin, degan fikrga olib keladi. Bunday fikrning tug'ilishi fanda yangi pedagogik texnologiya yo'nalishini yuzaga keltirdi.

Foydalilanilgan adabiyotlar:

1. Ishmuhamedov R. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari. - T., Nizomiy nomndagi TDPU, 2009.
2. A.Abduqodirov, R.Ishmuhammedov. "Ta'limda innovatsion texnologiyalar" T.:2008 6. S.Usmonov. "Pedagogik texnologiya asoslari" T.:2004
- 3.S.Usmonov. "Pedagogik texnologiya asoslari" T.:2004

TARIX FANINI O'QITISHDA RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBALARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

*Maxmaraimova Surayyo Tog'aymuratovna
Samarqand viloyat Ishtixon tuman
4- umumiy o'rta ta'lif maktabi
tarix fani o'qituvchisi
tel 94 182 34 40*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarix fanini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar hamda rivojlangan davlatlar ta'lif standartlari ularga xos bo'lgan xususiyatlar haqida, ularning tajribalarini o'zlashtirib ta'lif tizimida qo'llash haqida fikr mulohazlar bildiriladi.

Kalit so'zlar: pedagogik tatqiqotlar, Ta'lif-tarbiya, chet el tajribalari.

Vatanimiz ta'lifi keng qamrovli islohotlarni amalga oshirishdek murakkab jarayonni boshidan kechirmoqda. Ulardan ko'zda utilgan maqsad maktab faoliyatini demokratlashtirish, uning insonparvarlik tamoillarini rivojlantirish, bu vazifalarning muvaffaqiyatli hal qilishning muhim shartlaridan biri chet el maktabi va pedagogikasi tajribalariga munosabatni tubdan o'zgartirishdan iborat ekanligini hayotning o'zi ko'rsatmoqda.

Bu tajribalarni sinchkovlik va qunt bilan o'rganish orqali ta'lifda xato va yanglishishlardan, shubhali xulosalardan o'zimizni saqlashimizdan tashqari ta'lif-tarbiyada qotib qolgan, eskirgan, o'z dolzarbligini yo'qotib borayotgan ish shakllari va uslublaridan tezroq xalos bo'lish bilan birga, uni munosib tarzda yangilashda qo'shimcha boy manbalarga ham ega bo'lamiz.

Shuni e'tirof etish kerakki, rivojlangan mamlakatlarda ta'lif sohasida ulkan o'zgarishlar sodir bo'layotgan bir davrda bizda ta'lif mazmunini yangilash uni boshqarish yangi pedagogik texnologiyani maktab hayotiga tatbiq etishda hamon kamchiliklar mavjud.

Ta'lif-tarbiyada samarali islohotlarni amalga oshirish talab etilayotgan hozirgi davrda esa ilmiy-texnika taraqqiyoti yangi texnalogik rivojlanishlar sharoitida muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsata oladigan jamiyat a'zolarini yetishtirib berish yosh avlodni kasb-hunarga yo'naltirishda davlat xizmatini hamda o'rta ta'lifning ko'p variantli uchinchi bosqichini joriy etish ta'lif mazmunini yaxshilashda pedagogik vositalarni qo'llash ta'lifda tashabbuskorlik va ijodkorlikka keng yo'l ochish uni muqim tizimlarini yaratish kabi chet el tajribalarini o'rganish ayni muddaodir.

Rivojlanayotgan xorijiy davlatlarda ta'lifning, mamlakat ichki siyosatiga faol ta'sir etadigan ijtimoiy jarayon ekanligi, haqiqatdir. Shu tufayli ham chet mamlakatlarda maktab ehtiyojini iqtisodiy taminlashga qaratilayotgan mablag'miqdori yildan yil oshib bormoqda. Yaponlarda, masalan "maktab muvaffaqiyat va farovonlik timsoli" gina bo'lib qolmay, "u insonlarni yaxshilaydi", degan fikr ishonch timsoliga aylangan. Rivojlangan mamlakatlarda pedagogik tatqiqotlarni amalga oshiradigan ko'p sonli ilmiy muassasalar faoliyat olib boradi.

Fransiya, Germanya, AQSh, Yaponiyada ta'lif-tarbiya nazariyasi muammolari bilan yuzlab davlat va xususiy tashkilotlar, universitetlar, pedagogik tadqiqot markazlari shugullanmoqda. Ular faoliyatini esa xalqaro ta'lif markazlari, masalan AQShda xalqaro ta'lif instituti muvoffiqlashtirib bormoqda. Asosiy o'quv dasturlariga ma'lum cheklanishlarni kiritish, alohida predmetlarni urganishni kuchaytirib, ularni chuqur o'zlashtiradi va o'quvchilarni ortiqcha yuk dan halos qiladi. Bu masalani ijobiy hal etishda o'quv kurslari integrasiyasini amalga oshirishga yordam beradi. Hozirgi paytda rivojlangan mamlakatlар o'quv dasturiga integrasiyalashtirilgan kurslarni kiritish to'la amalga oshirildi. Fransiya maktablarida ularga 6-10 foiz, Buyuk Britaniya maktablarida 15 foiz o'quv soatlari ajratildi. Chet el tajribalari shuni ko'rsatdiki, ta'lif mazmunini qayta qurish ishida shoshma-shosharlikka yo'l qo'yib bo'lmaydi. Fikrimizcha, bu sohada samaraliroq yo'l integrasiya va ixtisoslashtirishga asoslangan o'quv dasturini yaratishdir.

Rivojlangan davlatlarda iqtidorli bolalarga e'tibor tobora ortib bormoqda. Qobiliyatli bolalar bilan ishslash dasturlari AQShda keng ko'lamga ega keyingi davrlarda o'z tengdoshlariga nisbatan qobiliyatli bir necha barobar ilgarilab ketgan bolalar bugun ko'pchilikni tashkil etmoqda. Bunday iqtidorli talabalar maktabi gurbda 60-yillardayoq paydo bo'lgan edi. Qobiliyatli bolalar bilan ishslash dasturi AQShda keng rivojlangan. 70-yillarda AQShda kelajak maktabi umummiliy loyihasini amalga oshirishga kirishildi. Bu eksperiment mazmuni o'qituvchilarga mustaqil ishslash imkoniyatini berishdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. J.G.Yo'ldoshev "Xorijda ta'lim" T.:1995
2. J.G.Yo'ldoshev "Yangi pedagogik texnologiyalar yo'nalishlari,muommolari va yyechimlari" T.:1999
3. J.G.Yo'ldoshev,S.A.Usmonov "Pedagogik texnologiya asoslari" T.:2001
4. N.Saidahmedov. "Yangi pedagogik texnologiya" T.:2003
- 5.A.Abduqodirov, R.Ishmuhammedov. "Ta'limda innovatsion texnologiyalar" T.:2008
6. S.Usmonov. "Pedagogik texnologiya asoslari" T.:2004

TARIX DARSLARINI TASHKIL ETISHDA KOMPYUTER TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

*Roziqova Dilbar Sodiqovna
Navoiy viloyati Karmana tuman
10-umumiy orta ta'lim maktabining
tarix fani o'qituvchisi
Tel 944888014*

Anotatsiya: Ushbu maqolada umumumiyl o'rta ta'lim maktabalarida darslarni mazmunli va samarali tashkil etish maqsadida kompyuter texnologiyalaridan unumli foydalanish haqida fikr bildiriladi.

Kalit so'zlar: "Inson kompyuter", axborot texnologiyasi, modullashtirish

Kompyuter texnikasining ta'lim jarayoniga kirib kelishi bilan "Inson kompyuter" muammosi markaziy masalalardan biri bo`lib qolmoqda. Bu muammo global va serqirra yo`nalishlarda bo`lib, kompyuter bilan turli xil ko`rinishdagi aloqa va munosabatlar asosida insonning bilim olish va dunyoqarashlari shakllanishining ilmiy – metodologik qarashlari konsepsiyasini yaratish zaruriyatini tug`dirmoqda.

Bu jarayonning to`g`ri, maqsadli tomonga qaratilgan yo`nalish, imkoniyatlarini topishga to`g`ri keladi.

Kompyuterli darslarni tashkil etuvchi, uni amalga oshiruvchi shaxslar:

- kompyuterning tuzilishi, imkoniyati, boshqarish malakasini egallashi kerak.
- Kompyuter savodxonligini egallashi kerak.
- Ta'lim mazmunini dasturlash, loyihalash, modullash, algoritmlash, dasturlay olishi kerak.
- Kompyuterda o`quvchilarni individual ishlay olish, boshqarish malaksini shakllantirishi talab etiladi.
- O`quv jarayonida o`qituvchi dastur - kompyuter - o`quvchi munosabatlari o`rnatalishi taqozo etiladi.

Bunday darslar o`quv materiallarini o`quvchi tomonidan shaxsiy xatti -harakatlari orqali tez, soz o`zlashtirishlarga kafolat hisoblanadi.

Agar axborot texnologiyasi kompyuter asosidagi darslar maxsus ilgaritdan tayyorlangan dastur, loyihalar, modullar bilan ta'min etilsa, o`quv - biluv jarayoni samarali kechadi.

Axborot texnologiyasi, kompyuterlar yordamida ta'lim mazmunini algoritmlash uni modullarga ajratish, ketma - ketligini ishlab chiqish, dasturlab olish pirovard o`quv maqsadiga erishish yo'llarini ilgaritdan rejalashtirish imkonini beradi.

Hozirgi zamon har bir fan o`qituvchisi zimmasiga inson, uning jamiyatdagi o'rni va roliga har tamonlama qarash vazifasini yuklaydi. Buning uchun o`qituvchi ta'lim-tarbiyaning yangi shakkllari, vositalari va usullarini egallashi va shu bilan birga o`zi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni yaratishga, shaxsni tarbiyalashning yangi a`nanaviy, samarali usullarini tanlashga harakat qilishi hamda ijodkor bo`lmog'i lozim.

Maktablarda o`qitilayotgan ijtimoiy, shu jumladan tarix fani o`zida olivjanob fazilatlarni mujassamlashtirilgan insonni tarbiyalashda benihoya ahamiyat kasb etadi. Maktabda o`quvchi kishilik jamiyatni bosib o`tgan yo`lni, ularning chet el bosqinchilariga qarshi, o`z ozodligi va baxtsaodati, porloq kelajagi uchun olib borgan kurashlari haqidagi asosiy ma'lumotlarni tarix darslaridan bilib oladi. Shu bilan birga tarix darslari o`quvchining hozirgi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarni to`g`ri anglashga yordamlashadi.

Bizga ma'lumki tarix-juda qadimiyl fanlardan biri hisoblanadi. Tarix fanini kelajakni ko`rsatuvchi „Ko`zgu” desak bo`ladi va bu ko`zguga qarab har qanday inson, jamiyat, xalq o`z kelajagini belgilab olishi mumkin. Hozirgi kunda O`zbekiston rivojlangan davlatlar qatoridan o`rin egallashi onson kechgani yo`q. Shuning uchun tarixni o`qitish jarayonida o`quvchilar bugungi kunning qadriga yetishini, o`tmishda yo`l qo`yilgan xatolarni takrorlamaslikni, o`tmishdagi xatolardan xulosa chiqarib olishini o`rgatish lozimdir. Qolaversa maktabda tarix fanini o`qitish orqali o`quvchilarda o`zlar mustaqil va ijodiy fiklashini rivojlantirishga, miliy ong va tafakkurni o`stirishga, eng asosiysi ma`naviy barkamol shaxsni, haqiqiy vatanparvar insonni tarbiyalab voyaga yetkazishga ahamiyat berish lozim.

Bizga ma'lumki o'quvchilar mavzuni o'qituvchi tushuntirib berishi chog'ida va o'zi darslikdan o'qib o'zlashtirishi mumkin. Lekin bu degani sinfda hamma o'quvchilar o'zlashtira oladi degani emas. Chunki hamma o'quvchilarning xotirasi,fikrlash doirasi birdayin bo'lmaydi. Shuning uchun ularga turli xil o'yinlar, sahnali ko'rinishlar,baxs-munozaralar orqali darslar tashkil qilinsa,sinfdagi uncha yaxshi o'zlashtira olmaydigan o'quvchilar ham mavzu haqida tushuncha hosil qilibgina qolmasdan,mustahkamlab oladi. Dars jarayonida o'tilgan mavzuni mustahkamlash chog'ida, avvalombor, o'quvchilarni darsga tayyorlab olishi kerak.Yaxshi dars o'tilishi,o'quvchilarning yaxshi o'zlashtira olishi eng birinchi navbatda o'qituvchi o'quvchilarni o'ziga jalb qilishi,o'tilgan mavzuni dab-durustdan boshlab,ularga o'tilgan mavzu yuzasidan topshiriqlar berishdan emas, aksincha o'quvchilarni o'tilgan mavzu haqida qisqacha tasavvur hosil qilib olishiga bog'liq.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, axborot texnologiyalarni qo'llash bo'yicha yaratilayotgan o'quv reja va dasturlarni yaratish, tuzish yuqorida keltirilgan bosqich yo'nalishlarni alohida - alohida modullashtirish, loyiha sifatida kiritish yaxshi natijalarga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.Abduqodirov, R.Ishmuhammedov. "Ta'limda innovatsion texnologiyalar" T.:2008
2. S.Usmonov. "Pedagogik texnologiya asoslari" T.:2004
3. Fuzailova G.S, Rahmatullayeva O.R."Tarix fanini kasbiy sohalarga yo'naltirib o'qitish metodikasi". Uslubiy qo'llanma. – T., TDPU, 2012.
4. Xodihev B.Yu., Golish L.V., Rixsimboyev O.K. Keys-studi - iqtisodiy oliv o'quv yurtidagi zamonaviy ta'lim texnologiyasi: Ilmiy-uslubiy qo'llanma /"Zamonaviy ta'lim texnologiyalari" turkumi. - T.: TDIU, 2009.
5. J.Yo'ldoshev, F.Yo'ldosheva, G.Yo'ldosheva. "Interfaol ta'lim sifat kafolati".-T.:2008

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 19-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(3-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.08.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000